

Финансылык отчеттуулуктун эл аралык стандарты (IAS) 19 "Кызматкерлердин сыйакылары"

Максаты

- 1 Бул стандарттын максаты кызматкерлердин сыйакысы жөнүндө маалыматты эсепке алуу жана ачып көрсөтүү эрежелерин белгилөөдө турат. Стандарт ишканадан төмөнкүлөрдү таанууну талап кылат:
- (a) милдеттенме – кызматкер келечекте төлөнүүгө тийиш болгон сыйакы ордуна кызмат көрсөткөн учурда; жана
 - (b) чыгаша – ишкана кызматкер тарабынан сыйакы ордуна кызмат көрсөтүүнүн натыйжасында келип чыгуучу экономикалык пайданы пайдаланган учурда.

Колдонуу чөйрөсү

- 2 Иш берүүчү бул стандартты алар үчүн "Акцияларга негизделген төлөмдөр" ФОЭС (IFRS) 2 колдонулгандардан тышкары, кызматкерлердин бардык сыйакыларын эсепке алуу үчүн колдонот.
- 3 Ушул стандарт кызматкерлердин сыйакылары программалары боюнча отчеттуулукка тийиштүү эмес ("Пенсиялык программалар боюнча эсепке алуу жана отчеттуулук" ФОЭС (IAS) 26ны караңыз).
- 4 Өздөрүнө карата ушул стандарт колдонулган кызматкерлердин сыйакылары төмөнкүлөр менен камсыздалуучу сыйакыларды камтыйт:
- (a) ишкананын жана анын кызматкерлеринин, кызматкерлер топторунун же алардын өкүлдөрүнүн ортосундагы формалдаштырылган программаларга же башка формалдаштырылган макулдашууларга ылайык;
 - (b) мыйзамдардын талаптарына ылайык же тармак ичиндеги келишимдерге байланыштуу, аларга ылайык ишканалар улуттук, мамлекеттик, тармактык же бир нече иш берүүчүлөр тарабынан уюштурулган программаларга төгүмдөрдү ишке ашырууга тийиш; же
 - (c) түзүлгөн практика менен, ал мындай конструктивдүү милдеттенмелердин пайда болушуна алып келет. Түзүлгөн практика, эгерде ишкана кызматкерлерге сыйакыларды төлөп берүүгө реалдуу альтернативага ээ болбосо, ал тараптан конструктивдүү милдеттенменин келип чыгышына алып келет. Түзүлгөн конструктивдүү милдеттенменин мисалы болуп ишкананын түзүлгөн практикасын өзгөртүү анын кызматкерлер менен мамилелеринде алгылыксыз зыянга алып келүүчү кырдаал саналат.
- 5 Кызматкерлердин сыйакылары төмөнкүлөрдү камтыйт:
- (a) мисалы, эгерде аларды толук көлөмдө төлөө кызматкерлер тиешелүү кызматтарды көрсөткөн жылдык отчеттук мезгил аяктагандан кийин он эки ай өткөнгө чейин күтүлсө, анда кызматкерлердин кыска мөөнөттүү сыйакылары:
 - (i) эмгек акы жана социалдык камсыздандырууга төгүмдөр;
 - (ii) акы төлөнүүчү ар жылдык өргүү жана ооругандыгы боюнча акы төлөнүүчү өргүү;
 - (iii) пайдага жана премияга катышуу; жана
 - (iv) учурдагы кызматкерлер үчүн акчалай эмес формадагы жеңилдиктер (мисалы, медициналык тейлөө, турак жай, автомобиль менен камсыздоо, товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү акысыз же жеңилдетилген баада берүү);
 - (b) эмгек ишмердүүлүгү аяктагандан кийинки төмөнкүлөр сыяктуу сыйакылар:
 - (i) пенсиялык төлөмдөр (мисалы, пенсия жана пенсияга чыгуудагы бир жолку төлөмдөр); жана
 - (ii) эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча өмүрдү камсыздандыруу жана эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча медициналык тейлөө сыяктуу башка төлөмдөр;
 - (c) кызматкерлердин төмөнкүлөр сыяктуу башка узак мөөнөттүү сыйакылары:

- (i) акы төлөнүүчү узак мөөнөттүү жумушка чыкпоолор, мисалы, иштеген жылдар үчүн өргүү же чыгармачыл өргүү;
 - (ii) мааракелерди майрамдоо же иштеген жылдар үчүн башка сыйакылар; жана
 - (iii) эмгекке жарамдуулугун узакка жоготуудагы төлөмдөр; жана
- (d) бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдар.
- 6 Кызматкерлердин сыйакылары кызматкерлерге, ошондой эле алардын багуусунда тургандарга берилүүчү сыйакыларды камтыйт жана кызматкерлердин өздөрүнүн, алардын жубайларынын, балдарынын же багуусунда турган башка адамдардын, же болбосо, мисалы, камсыздандыруу компаниялары сыяктуу башка жактардын пайдасына төлөп берүү (же товарларды же кызматтарды берүү) жолу менен ишке ашырылат.
- 7 Кызматкер ишканага толук иштөө, жарым-жартылай, бир жолку иштөө же убактылуу негизде иштөө негизинде кызмат көрсөтө алат. Ушул стандарттын контекстинде кызматкерлердин катарына директорлор жана башка башкаруучу персонал кирет.

Аныктамалар

- 8 Ушул стандартта төмөнкү терминдер көрсөтүлгөн маанилерде пайдаланылат:

Кызматкерлердин сыйакыларынын аныктамалары

Кызматкерлердин сыйакылары – ишкана алар көрсөткөн кызматтардын же эмгек макулдашуусун үзүүнүн ордуна берүүчү ордун толтуруунун бардык формалары.

Кызматкерлердин кыска мөөнөттүү сыйакылары - кызматкерлер тиешелүү кызматтарды көрсөткөн жылдык отчеттук мезгил аяктагандан кийин он эки ай өткөнгө чейин кызматкерлерге толук көлөмдө төлөнүүсү күтүлгөн сыйакылар (буга бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдар кирбейт).

Эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакылар – эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча кызматкерлерге төлөнүп берилүүчү сыйакылар (буга бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдар жана кызматкерлердин кыска мөөнөттүү сыйакылары кирбейт).

Кызматкерлерге башка узак мөөнөттүү сыйакылар - кызматкерлердин кыска мөөнөттүү сыйакыларын, ишканада эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакыларды жана бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдарын кошпогондо, кызматкерлердин сыйакыларынын бардык түрлөрү.

Бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдар – төмөнкү эки окуянын биринин натыйжасында эмгек макулдашуусун үзүүнүн ордуна берилүүчү кызматкерлердин сыйакылары:

- (a) кызматкер пенсиялык куракка жеткенге чейин аны менен эмгек макулдашуусун үзүүгө ишкананын чечими; же
- (b) эмгек макулдашуусун үзүүнүн ордуна берилүүчү сыйакы жөнүндө сунушту кабыл алууга кызматкердин чечими.

Сыйакылар программаларынын классификациясы менен байланышкан аныктамалар

Эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакылардын программалары – аларга ылайык, ишкана бир же бир нече кызматкерге алардын эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакыларды төлөп бере турган формалдаштырылган же формалдаштырылбаган макулдашуулар.

Белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программалар – ишканада эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакылардын программалары, алардын алкагында ишкана өзүнчө ишканага (же фондго) бекитилген төгүмдөрдү ишке ашырат жана эгерде фонддун активдери алар тарабынан учурдагы жана мурдагы мезгилдерде көрсөтүлгөн кызматтар үчүн тийиштүү болгон бардык сыйакыларды төлөп берүү үчүн жетишсиз болсо, кошумча төгүмдөрдү төлөө боюнча түзүлгөн кандайдыр-бир юридикалык же конструктивдүү милдеттенмелерге ээ болбойт.

Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программалар – белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программалардан айырмаланган, ишканадагы эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакылардын программалары.

Иш берүүчүлөр тобунун пенсиялык программалары – белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программалар (буга мамлекеттик пенсиялык программалар кирбейт) же белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программалар (буга мамлекеттик пенсиялык программалар кирбейт), алар:

- (a) жалпы контроль алдында турбаган ар кайсы ишканалар тарабынан киргизилген активдерди бириктирет; жана
- (b) төгүмдөр жана төлөмдөрдүн өлчөмдөрү аларды алган кызматкерлер кайсы ишканада иштегенине карабастан аныкталган шартта, бул активдерди кызматкерлерге сыйакыларды төлөп берүү үчүн пайдаланышат.

Белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмеси (активи) менен байланышкан аныктамалар

Белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмеси (активи) – белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программанын таза активин активдин четки көлөмүнө чейин ар кандай таасирин эске алуу менен түздөлгөн дефицит же профицит.

Дефицит же профицит - бул:

- (a) белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелеринин келтирилген наркы, төмөнкүнү кемитип салгандан кийин:
- (b) программанын активдеринин адилет наркын (алар бар болгондо).

Активдин четки көлөмү – программадан суммаларды кайтаруу же программага келечектеги төгүмдөрдү кыскартуу түрүндө алынуучу экономикалык ар кандай пайдалардын келтирилген наркы.

Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын келтирилген наркы – бул кызматкерлердин учурдагы жана өткөн мезгилдерде көрсөткөн кызматтарына байланыштуу келип чыккан милдеттенме боюнча эсептешүүлөрдү жүргүзүү үчүн зарыл болгон, күтүлгөн келечектеги төлөмдөрдүн, активдердин программасы алынып салынбаган, келтирилген наркы.

Программанын активдери төмөнкүлөрдү камтыйт:

- (a) кызматкерлердин узак мөөнөттүү сыйакылар фондунун активдерин; жана
- (b) квалификациялануучу камсыздандыруу полистерин.

Кызматкерлердин узак мөөнөттүү сыйакылар фондунун активдери – булар активдер (буга отчет берүүчү ишкана тарабынан чыгарылган, өткөрүлүп берилүүгө тийиш болбогон финансылык инструменттер кирбейт), алар:

- (a) отчет берүүчү ишканадан юридикалык көз карандысыз жана төлөмдөрдү жүргүзүү же кызматкерлерге сыйакыларды каржылоо үчүн гана иштеп жаткан ишканага (фондго) таандык; жана
- (b) төлөмдөрдү жүргүзүү же кызматкерлерге сыйакыларды каржылоо үчүн гана пайдаланыла алат, отчет берүүчү ишкананын жеке кредиторлоруна берилбейт (ал банкрот болгондо да) жана төмөнкү учурларды кошпогондо, отчет берүүчү ишканага кайтарылбайт:
 - (i) фонддун калган активдери программанын же отчет берүүчү ишкананын кызматкерлерге сыйакыларды төлөп берүү боюнча бардык тийиштүү милдеттенмелерин аткаруу үчүн жетиштүү; же
 - (ii) активдер отчет берүүчү ишканага кызматкерлерге төлөнүп калган сыйакылар үчүн компенсация катарында кайтарылат.

Квалификациялануучу камсыздандыруу полиси – бул отчет берүүчү ишкананын байланыштуу тарабы болуп саналбаган камсыздандыруучу тарабынан "Байланыштуу тараптар жөнүндө маалыматты ачып көрсөтүү" (ФОЭС (IAS) 24түн аныктамасына ылайык) берилген камсыздандыруу полиси¹, эгерде мындай полис боюнча каражаттар төмөнкүдөй болсо:

¹ Квалификациялануучу камсыздандыруу полиси «Камсыздандыруу келишими» ФОЭС (IFRS) 4тө аныкталгандай милдеттүү түрдө камсыздандыруу келишими болуп саналбайт.

- (a) белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын алкагында төлөмдөрдү жүргүзүү же кызматкерлердин сыйакыларын каржылоо үчүн гана пайдаланууга болот; жана
- (b) төмөнкү учурларды кошпогондо, отчет берүүчү ишкананын (ал банкрот болгондо да) өз кредиторлоруна берилбейт жана отчет берүүчү ишканага кайтарылбайт:
 - (i) мындай каражаттар активдердин ашыкчасы болуп саналат, ал полиске кызматкерлерге сыйакыларды төлөп берүү боюнча бардык тийиштүү милдеттенмелерди аткаруу үчүн талап кылынбайт; же
 - (ii) мындай каражаттар отчет берүүчү ишканага кызматкерлерге төлөнүп калган сыйакылар үчүн компенсация катарында кайтарылат.

Адилет нарк — баалоо күнүнө карата рыноктун катышуучуларынын ортосундагы демейки бүтүмдүн жүрүшүндө активди сатуу учурунда алына турган же милдеттенмелерди өткөрүп берүү учурунда төлөнө турган баа. («Адилет наркты баалоо» ФОЭС (IFRS) 13тү караңыз).

Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа боюнча чыгымдар менен байланышкан аныктамалар

Кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы төмөнкүлөрдү камтыйт:

- (a) учурдагы мезгилдин кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркы – кызматкерлердин учурдагы мезгилде кызмат көрсөтүүсүнүн натыйжасында белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелеринин келтирилген наркынын көбөйүшү;
- (b) өткөн мезгилдердин кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркы - өткөн мезгилдерде кызматкерлердин кызмат көрсөтүүлөрүнө байланыштуу белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелеринин келтирилген наркын өзгөртүү, ал программаны өзгөртүүнүн (жаңысын киргизүү, учурдагы белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программаны алып салуу же өзгөртүү) же пенсиялык программаны секвестирлөөнүн (ишкана тарабынан программага камтылган кызматкерлердин санын олуттуу кыскартуу) натыйжасында келип чыгат; жана
- (c) милдеттенмелерди жөнгө салууда келип чыгуучу ар кандай пайда же зыяндар.

Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмесине (активине) карата пайыздардын таза суммасы – бул белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмесинин (активинин) убакыттын өтүшү менен келип чыгуучу мезгил ичиндеги өзгөрүүсү.

Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмесин (активин) кайра баалоо төмөнкүлөрдү камтыйт:

- (a) актуардык пайданы жана зыяндарды;
- (b) белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмесине (активине) карата пайыздардын таза суммасына камтылган суммаларды кошпогондо, программанын активдерине кирешени; жана
- (c) белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмесине (активине) карата пайыздардын таза суммасына камтылган суммаларды кошпогондо, активдердин четки көлөмүнүн таасиринин ар кандай өзгөрүүсүн.

Актуардык пайда жана зыяндар – бул төмөнкүлөрдүн натыйжасында келип чыгуучу белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын келтирилген наркын өзгөртүү:

- (a) тажрыйбанын негизинде ондоп-түзөөлөрдүн (келечектеги окуяларга карата баштапкы актуардык божомолдор менен иш жүзүндө болуп өткөндүн ортосундагы айырмалардын натыйжасы); жана
- (b) th актуардык божомолдордогу өзгөртүүлөрдүн натыйжасы.

Программанын активдеринен алынган киреше - бул төмөнкүлөрдү алып салганда, программанын активдери боюнча ишке ашырылган жана ишке ашырылбаган кирешелер же зыяндар менен бирге программанын активдеринен алынуучу пайыздар, дивиденддер жана башка кирешелер:

- (a) программанын бул активдерин башкарууга ар кандай чыгымдарды; жана

- (b) белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелерин баалоо үчүн пайдаланылуучу актуардык божомолдорго камтылгандарды кошпогондо, программанын алкагында төлөнүүгө тийиш болгон тиешелүү салыктарды.

Эсептешүү – бул программанын шарттарында каралган жана актуардык божомолдордо эсепке алынуучу, өзү кызматкерлерге же алардын атынан сыйакыларды төлөп берүү болуп саналбаган, белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын алкагында берилүүчү сыйакылардын бир бөлүгүнө же бардыгына карата бардык андан-аркы юридикалык же конструктивдүү милдеттенмелерди алып салуучу операция.

Кызматкерлердин кыска мөөнөттүү сыйакылары

- 9 Кызматкерлердин кыска мөөнөттүү сыйакылары, эгерде аларды толук көлөмдө төлөп берүү кызматкерлер тиешелүү кызмат көрсөткөн жылдык отчеттук мезгил аяктагандан кийин он эки ай аралыгында күтүлүп жатса, анда өзүнө, мисалы, төмөндө саналган беренелерди камтыйт:
- (a) эмгек акы жана социалдык камсыздандырууга төгүмдөр;
 - (b) ар жылдык акы төлөнүүчү өргүү жана ооруп калганы боюнча акы төлөнүүчү өргүү;
 - (c) пайдага жана премияларга катышуу; жана
 - (d) учурдагы болгон кызматкерлер үчүн акчалай эмес формадагы жеңилдиктер (мисалы, медициналык тейлөө, турак жай, автомобилдер менен камсыздоо, товарларды же кызмат көрсөтүүлөрдү акысыз же жеңилдетилген баада берүү).
- 10 Эгерде ишкананын жөнгө салуу мөөнөтүнө карата күтүүлөрү убактылуу өзгөрсө, ишканага кызматкерге кыска мөөнөттүү сыйакыны кайра классификациялоо зарылдыгы жок. Бирок, эгерде сыйакынын мүнөздөмөсү өзгөрсө (мисалы, топтолбоочу сыйакы топтолуучу сыйакы болуп калса), же жөнгө салуу мөөнөтүнө карата өзгөрүү убактылуу болуп саналбаса, ишкана бул сыйакы кызматкерлерге кыска мөөнөттүү сыйакылар аныктамасын канааттандырууну улантып жатканы жөнүндө маселени карайт.

Таануу жана баалоо

Кызматкерлердин бардык кыска мөөнөттүү сыйакылары

- 11 Эгерде кызматкер отчеттук мезгил аралыгында ишканага кызматтарды көрсөтсө, ишкана бул кызмат көрсөтүүлөрдүн ордуна төлөп берилүүгө тийиш болгон кызматкерлердин кыска мөөнөттүү сыйакыларынын дисконттолбогон суммасын таанууга тийиш:
- (a) төлөнгөн ар кандай сумма алып салынган милдеттенме (чегерилген чыгаша) катарында. Эгерде төлөнүп калган сумма төлөмдөрдүн дисконттолбогон суммасынан ашып кетсе, ишкана бул ашып кетүүнү актив катары (күн мурун төлөнгөн чыгаша), мисалы, келечектеги төлөмдөрдүн кыскаршышына же акча каражаттарынын кайтарылышына алып келчү өлчөмдө, таанууга тийиш;
 - (b) башка ФОЭС активдин баштапкы наркына камтууну талап кылган же уруксат берген төгүмдөрдү кошпогондо, чыгаша катарында (мисалы, "*Запастар*" ФОЭС (IAS) 2ни жана "*Негизги каражаттар*" ФОЭС (IAS) 16ны караңыз).
- 12 13, 16 жана 19-пункттар ишкана 11-пункттун талаптарын акы төлөнүүчү жумушка чыкпоолор, пайдага жана премияга катышуу формасындагы кызматкерлердин кыска мөөнөттүү сыйакыларына карата кантип колдонууга болорун түшүндүрөт.

Кыска мөөнөттүү акы төлөнүүчү жумушка чыкпоолор

- 13 Ишкана 11-пунктка ылайык, акы төлөнүүчү жумушка чыкпоолор формасында кызматкерлердин кыска мөөнөттүү сыйакыларын төлөп берүүгө болжолдонгон чыгымдарды төмөнкүдөй түрдө тааныйт:
- (a) топтолуучу акы төлөнүүчү жумушка чыкпоолордо – кызматкерлер акы төлөнүүчү жумушка чыкпагандыктарын көбөйтүүчү кызмат көрсөткөн учурга карата аларга бул кызматкерлер укуктуу болгон;
 - (b) топтолбоочу акы төлөнүүчү жумушка чыкпоолордо – жумушка чыкпоо фактысы түздөн-түз башталганда.

- 14 Ишкана эн ар түрдүү себептер боюнча кызматкерлердин жумушка чыкпаган күндөрүнө акы төлөй алат, анын ичинде ар жылдык өргүүдө болгондо, ооруп калганда жана кыска мөөнөттүү эмгекке жарамсыздыкта, баланы кароодо, сот арачысы милдетин аткарууга байланыштуу же аскер кызматы мезгилинде. Акы төлөнүүчү жумушка чыкпоолор төмөнкүдөй эки категорияга бөлүнөт:
- (a) топтолуучу; жана
 - (b) топтолбоочу.
- 15 Топтолуучу акы төлөнүүчү жумушка чыкпоолор келечекке жылдырылышы жана алар учурдагы мезгилде толук пайдаланылбаган учурда кийинки мезгилде пайдаланылышы мүмкүн. Топтолуучу акы төлөнүүчү жумушка чыкпоо акы төлөнүүчү (башкача айтканда, ишканадан бошотулганда кызматкерлер пайдаланылбаган жумушка чыкпоо үчүн акчалай төлөмдөргө укуктуу), же акы төлөнбөөчү (ишканадан бошотулганда кызматкерлер пайдаланылбаган жумушка чыкпоо үчүн акчалай төлөмдөргө укуксуз болгондо) болушу мүмкүн. Милдеттенме кызматкерлер кызмат көрсөтүүсүнө жараша келип чыгат, анын натыйжасында келечекте пайдаланыла ала турган акы төлөнүүчү жумушка чыкпоолордун узактыгы көбөйөт. Милдеттенме, бул милдеттенмени баалоого кызматкерлер топтолуучу акы төлөнбөөчү жумушка чыкпоо укугун пайдаланууга чейин кызматкерлерди бошотуу мүмкүндүгү таасир этсе да, бул акы төлөнүүчү жумушка чыкпоо акы төлөнүүчү болуп саналбаган учурда да, болот жана таанылат.
- 16 **Ишкана отчеттук мезгилдин аягына карата топтолгон пайдаланылбаган акы төлөнүүчү жумушка чыкпоо үчүн кызматкерге төлөнүү болжолдогон кошумча сумма катарында, топтолуучу акы төлөнүүчү жумушка чыкпоолорго акы төлөөгө күтүлүүчү төлөп берүүгө күтүлүүчү чыгымдарды баалоого тийиш.**
- 17 Мурдагы пунктта сүрөттөлгөн методго ылайык, милдеттенмелер төлөмдөрдүн топтолушуна байланыштуу гана келип чыгуучу кошумча төлөмдөрдүн суммасында бааланат. Көп учурларда ишканага пайдаланылбаган акы төлөнүүчү жумушка чыкпоолорго байланыштуу анда олуттуу милдеттенмелери жоктугу жөнүндө тыянакка келүү үчүн кеңири эсептөөлөрдү жүргүзүүнүн кереги жок. Мисалы, ооруганы үчүн өргүүгө карата милдеттенме ооруганы үчүн пайдаланылбаган өргүүнү акы төлөнүүчү өргүү катарында ала алат деп болжолдоого формалдуу жана формалдуу эмес негиздер бар учурда гана олуттуу боло алат.

16 жана 17-пункттарды сүрөттөөчү мисал

Ишканада 100 кызматкер бар, алардын ар бири ар жыл үчүн беш иш күнү оорусу боюнча акы төлөнүүчү өргүү алууга укугу бар. Оорусу боюнча пайдаланылбаган өргүү бир календардык жыл алдыга жылдырылышы мүмкүн. Оорусу боюнча өргүү алгач учурдагы жыл үчүн тийиштүү күндөрдүн, а андан кийин – өткөн жылдан жылдырылган пайдаланылбаган өргүүнүн калдыгынын эсебинен (LIFO принциби боюнча) алынат. 20X1-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча бир кызматкерге орточо оорусу боюнча акы төлөнүүчү пайдаланылбаган өргүүнүн экиден күнү туура келген. Анын негизги тенденциялары кийин да сакталышы болжолдонулган өткөн тажрыйбанын негизинде ишкана 20X2-жылы 92 кызматкер оорусу боюнча акы төлөнүүчү бештен көп эмес өргүү алат, ал эми калган 8 кызматкер ар бири орточо алты жарым күндөн алат деп күтүүдө.

Ишкана 20X1- жылдын 31-декабрына карата (8 кызматкердин ар бири үчүн бир жарым күн) топтолгон пайдаланылбаган өргүүлөрдүн натыйжасында ал оорусу боюнча кошумча 12 күн өргүү төлөйм деп болжолдойт. Ошентип, ишкана оорусу боюнча 12 күн өргүүгө акы төлөп берүү боюнча милдеттенмени тааныйт.

- 18 Топтолбоочу акы төлөнүүчү жумушка чыкпоолор келечектеги мезгилге жылдырылат: алар учурдагы мезгилде толук пайдаланылбаган учурда жоготулат жана кызматкерлерге ишканадан кеткенде пайдаланылбаган өргүү үчүн акчалай төлөмдөрдү алууга укук бербейт. Адатта оорусу боюнча өргүүгө (өткөн мезгилдерде пайдаланылбаган өргүүлөр келечектеги компенсацияларды көбөйтпөйт маанисинде), баланы кароо боюнча өргүү жана сот арачысынын милдеттерин аткаруу менен байланыштуу иште болбоого же аскердик кызмат өтөө мезгилине байланыштуу акы төлөнүүчү жумушка чыкпагандыкка тиешелүү. Ишкана жумушка чыкпоо фактысы башталганга чейинки милдеттенмелерди же чыгашаларды тааныбайт, себеби кызматкер тарабынан кызматтарды көрсөтүү төлөмдөрдүн суммаларынын көбөйүшүнө алып келбейт.
- 19 **Ишкана 11-пунктка ылайык, пайдада катышууга жана премияларды төлөп берүүгө күтүлүүчү чыгымдарды төмөнкү учурларда гана тааныйт:**

- (a) ишканада мурдагы окуялардын натыйжасында мындай төлөмдөрдү жүргүзүүгө учурдагы юридикалык же конструктивдүү милдеттенмеси бар; жана
- (b) милдеттенмени ишенимдүү баалоого болот.

Учурдагы милдеттенме ишканада төлөмдөргө реалдуу альтернатива жок болгон учурда гана келип чыгат.

- 20 Пайдага катышуунун айрым программалары боюнча кызматкерлер ишканада белгиленген мезгил аралыгында иштөөнү уланткан шартта гана пайданын үлүшүн алышат. Мындай программалар конструктивдүү милдеттенмелердин пайда болушуна алып келет, себеби кызматкерлер, эгерде алар ишканада белгиленген убакыт аяктаганга чейин иштөөнү улантса, төлөнүүгө тийиш болгон сумманы көбөйткөн кызматтарды көрсөтүшөт. Мындай конструктивдүү милдеттенмелерди баалоо айрым кызматкерлер пайдага катышкандыгы үчүн тийиштүү төлөмдөрдү албастан ишканадан кетип калышы мүмкүндүгү фактысын эске алат.

20-пунктту сүрөттөгөн мисал
<p>Пайдага катышуу программасына ылайык ишкана жыл ичиндеги пайдасынын белгилүү бир үлүшүн төлөөгө тийиш. Кызматкерлердин эч кимиси жыл ичинде иштен кетпесе, пайдага катышуу программасы боюнча төлөмдөрдүн жалпы суммасы пайданын 3%ын түзөт. Ишкана кадрлардын алмашуусу төлөмдөрдү пайданын 2,5%ына чейин кыскартат деп эсептейт.</p> <p><i>Ишкана милдеттенмелерди жана чыгашаны пайданын 2,5%ы өлчөмүндө тааныйт.</i></p>

- 21 Ишканада премия төлөп берүү милдеттенмеси жок болушу мүмкүн. Ошентсе да, айрым учурларда ишканада премия төлөп берүү практикасы болушу мүмкүн. Мындай учурларда ишкана конструктивдүү милдеттенмеге ээ, себеби анда премия төлөп бербөөгө реалдуу мүмкүндүк жок. Конструктивдүү милдеттенмелерди баалоо ишканадан анын айрым кызматкерлери премия албастан кетүү ыктымалдуулугун чагылдырат.
- 22 Ишкана өзүнүн пайдага же премия берүү системасына катышуу боюнча юридикалык же конструктивдүү милдеттенмелерин төмөнкү учурларда гана ишенимдүү баалай алат, эгерде:
- (a) программанын формалдаштырылган шарттары төлөмдөрдүн суммасын аныктоо формуласын камтыса;
 - (b) ишкана төлөнүүгө тийиш болгон сыйакынын көлөмүн финансылык отчеттуулукту бекиткенге чейин аныктаса; же
 - (c) өткөн жылдардын практикасы ишкананын конструктивдүү милдеттенмелеринин көлөмүн бир мааниде аныктоого мүмкүндүк берсе.
- 23 Пайдага жана премия берүү системасына катышуу программалары боюнча милдеттенме ишкананын менчик ээлери менен операциялардын натыйжасында эмес, а кызматкер тарабынан кызмат көрсөтүүлөргө байланыштуу келип чыгат. Ошондуктан ишкана пайдага жана премия берүү системасына катышуу программаларынын наркын пайданы бөлүштүрүү эмес, а чыгаша катарында тааныйт.
- 24 Эгерде пайдага жана премиялык сыйакыларга катышуу программалары боюнча төлөмдөр кызматкерлер кызмат көрсөткөн жылдык отчеттук мезгил аяктагандан кийин он эки ай өткөнгө чейин толук көлөмдө жүргүзүлбөй турганы күтүлсө, алар кызматкерлердин башка узак мөөнөттүү сыйакыларына тиешелүү болот (153 – 158-пункттарды караңыз).

Маалыматты ачып көрсөтүү

- 25 Бул стандарт кызматкерлердин кыска мөөнөттүү сыйакыларына карата маалыматты атайын ачып көрсөтүүнү талап кылбаганына карабастан, муну башка ФОЭСтер талап кылышы мүмкүн. Мисалы, ФОЭС (IAS) 24 негизги башкаруучу персоналынын сыйакылары жөнүндө маалыматты ачып көрсөтүүнү талап кылат. "Финансылык отчеттуулукту берүү" ФОЭС (IAS) 1 кызматкерлердин сыйакыларын төлөп берүүгө чыгашалардын суммасы жөнүндө маалыматты ачып көрсөтүүнү талап кылат.

Эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакылар: белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программалардын белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программалардан айырмачылыгы

- 26 Эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакылар төмөнкүлөрдү камтыйт, мисалы:
- (a) пенсиялык төлөмдөр (мисалы, пенсиялар жана пенсияга чыгууда бир жолку төлөмдөр); жана
 - (b) өмүрдү камсыздоо жана эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча медициналык тейлөө сыяктуу эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча башка сыйакылар.
- Аларга ылайык ишкана ишканада эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакы берген макулдашуулар эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакылар программалары деп аталат. Ишкана ушул стандартты төгүмдөрдү алуу же сыйакыларды төлөп берүү үчүн алар өзүнчө юридикалык жакты билдиргенине же билдирбегенине карабастан бардык ушундай макулдашууларга колдонот.
- 27 Эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакылар программалары белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программаларга жана программанын анын негизги шарттарынан келип чыгуучу экономикалык мазмунуна жараша белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программаларга бөлүнүшөт.
- 28 Белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программалар боюнча ишканын юридикалык же конструктивдүү милдеттенмеси ал фондго киргизүүгө макул болгон сумма менен чектелет. Ошентип, эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча кызматкер тарабынан алынган сыйакылардын суммасы ишкана (жана кызматкер да болушу мүмкүн) эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакылардын программасына киргизген же камсыздандыруу компаниясына төлөгөн төгүмдөрдүн, төгүмдөр катарында алынган каражаттарды инвестициялоодон алынган кирешелери бар суммасы менен бирге аныкталат. Демек, актуардык тобокелдик (сыйакы күтүлгөндөн аз болуу тобокелдиги) жана инвестициялык тобокелдик (инвестицияланган активдер болжолдонулган сыйакыларды камсыздоо үчүн жетишсиз болуп чыгуу тобокелдиги) кызматкерге жүктөлөт.
- 29 Ишканада төмөнкүлөргө байланыштуу келип чыккан юридикалык милдеттенме же конструктивдүү милдеттенме болгон учурда, ишканын милдеттенмеси ал фондго киргизүүгө макул болгон сумма менен чектелбейт:
- (a) ал төгүмдөрдүн суммасын гана эсепке алган жана ишканадан эгерде активдер программа боюнча төлөмдөр формуласы боюнча төлөмдөр үчүн жетишсиз болгон учурда кошумча төгүмдөрдү киргизүүнү талап кылган программа боюнча төлөмдөр формуласы менен;
 - (b) төгүмдөргө кирешенин конкреттүү көлөмүнүн кепилдиктери (кыйыр, программа аркылуу, же түз) менен; же
 - (c) түзүлгөн практика менен, ал мындай конструктивдүү милдеттенмелердин пайда болушуна алып барат. Мисалы, конструктивдүү милдеттенме, тийиштүү юридикалык милдеттенме болбосо да, инфляциянын таасирин четтетүү үчүн ишканада мурдагы кызматкерлерге пенсияларды жогорулатуу салты түзүлгөн учурда келип чыгышы мүмкүн.
- 30 Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программалар боюнча:
- (a) ишканын милдеттенмеси учурдагы жана мурдагы кызматкерлерге макулдашылган өлчөмдөгү сыйакыларды камсыздоодо турат; жана
 - (b) актуардык тобокелдик (сыйакы күтүлгөндөн көп болуу тобокелдиги) жана инвестициялык тобокелдик негизинде ишканада болгондо. Эгерде актуардык жана инвестициялык тажрыйбанын көрсөткүчтөрү күтүлгөндөн начар болсо, ишканын милдеттенмеси көбөйүшү мүмкүн.
- 31 32 – 49-пункттар тобокелдиктерди биргелешкен контроль алдында турган ишканалардын, мамлекеттик пенсиялык программалардын жана камсыздандыруу төлөмдөрүнүн ортосунда бөлүштүрүп турган бир нече иш берүүчүлөрдүн катышуусу менен программалардын контекстинде белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программалардын жана белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программалардын айырмачылыктарын түшүндүрөт.

Иш берүүчүлөр тобунун биргелешкен пенсиялык программалары

- 32 Ишкана иш берүүчүлөр тобунун биргелешкен пенсиялык программасын программанын шарттарына ылайык белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программа же белгиленген төлөмдөрү менен

пенсиялык программа (формалдык шарттардын алкагынан чыгуучу ар кандай конструктивдүү милдеттенмени кошо алганда) катарында классификациялашы керек.

33 Ишкана белгиленген төлөмдөрү менен пенсионялык программа болуп саналган иш берүүчүлөр тобунун биргелешкен пенсионялык программасына катышса жана, 34-пункт колдонулган учурларды кошпогондо, ал:

- (a) белгиленген төлөмдөрү менен пенсионялык программанын милдеттенмелериндеги, кудум эле белгиленген төлөмдөрү менен башка ар кандай программадагыдай эле программанын активдериндеги жана чыгымдарындагы өзүнүн пропорционалдык үлүшүн эске алууга; жана
- (b) 135 – 148-пункттардын (148(d)-пунктун кошпогондо) талаптарына ылайык ачып көрсөтүлүүгө тийиш болгон маалыматты ачып көрсөтүүгө тийиш.

34 Эгерде болгон маалымат иш берүүчүлөр тобунун мындай биргелешкен пенсионялык программасына карата белгиленген төлөмдөрү менен пенсионялык программалары үчүн колдонулуучу эсепке алуу методун пайдалануу үчүн жетишсиз болсо, ишкана:

- (a) программаны 51 жана 52-пункттарга ылайык, ал белгиленген төгүмдөрү менен пенсионялык программа болуп саналган сыяктуу эске алуу; жана
- (b) 148-пунктка ылайык, талап кылынуучу маалыматты ачуу керек.

35 Төмөндө иш берүүчүлөр тобунун белгиленген төлөмдөрү менен пенсионялык программасынын мисалы келтирилген:

- (a) программа бөлүштүрүү методу менен каржыланат, ал төмөнкүнү билдирет: төгүмдөр ушул мезгилге тийиштүү сыйакыларды төлөп берүү үчүн жетиштүү деп эсептелген деңгээлде белгиленет; жана учурдагы мезгилде иштеп табылган келечектеги сыйакылар келечектеги төгүмдөрдүн эсебинен төлөнүп берилет; жана
- (b) кызматкерлерге сыйакылар алардын эмгек стажынын узактыгы менен аныкталат, а ишкананын программасына катышуучулар ишкана программадан чыккан учурга чейин кызматкерлер тарабынан иштеп табылган сыйакыларды камсыздоо үчүн төгүмдөрдү төлөп берүүсүз чыгуунун реалдуу ыкмаларына ээ эмес. Мындай программа ишкана үчүн актуардык тобокелдикти түзөт: эгерде отчеттук мезгилдин аягына карата иштеп табылган сыйакылардын төлөп берүүгө жалпы чыгымдар күтүлгөндөн жогору болсо, ишканага өзүнүн төгүмдөрүн көбөйтүүгө, же кызматкерлерди сыйакыларды төмөндөтүүгө макул болууга ынандырууга туура келет. Мына ошентип, бул программа белгиленген төлөмдөрү менен пенсионялык программа болуп эсептелет.

36 Эгерде ишканада белгиленген төлөмдөрү менен пенсионялык программа болуп саналган иш берүүчүлөр тобунун биргелешкен пенсионялык программасы жөнүндө маалымат жетиштүү болсо, ал белгиленген төлөмдөрү менен пенсионялык программадагы, программанын активдериндеги жана эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча ушул программа менен байланышкан сыйакыларды төлөп берүүгө чыгымдарды, белгиленген төлөп берүүлөрү менен башка ар кандай программа боюнча да, ушундай эле түрдө эске алат. Бирок, айрым учурларда ишкана бухгалтердик эсептин максаттары үчүн базалык финансылык абалындагы жана программаны аткаруудагы өзүнүн үлүшүн жетишерлик ишенимдүүлүк менен баалай албашы мүмкүн. Бул төмөнкү учурларда болушу мүмкүн, эгерде:

- (a) программа ага катышкан ишкананы учурда иштеп жаткан жана башка ишканалардын мурдагы кызматкерлери менен байланышкан актуардык тобокелдиктерге тушуктурса, анын натыйжасында бул программага катышкан айрым ишканалар ортосундагы милдеттенмелерди, программанын активдерин жана чыгымдарды бөлүштүрүү үчүн ырааттуу жана ишенимдүү база жок; же
- (b) ишканада бул стандарттын талаптарын канааттандырган программа жөнүндө маалыматка жеткиликтүүлүгү жок.

Мындай учурларда ишкана программаны ал белгиленген төгүмдөрү менен пенсионялык программа болгондогудай эсепке алууну жүргүзөт, жана 148-пунктун талаптарына ылайык кошумча маалыматты ачып көрсөтөт.

37 Иш берүүчүлөр тобунун биргелешкен пенсионялык программасы менен анда катышуучу ишканалардын ортосунда программа боюнча профицит катышуучулар ортосунда кандай түрдө бөлүштүрүүлөрүн (же анын дефицити кандай каржыланарын) аныктоочу келишимдик макулдашуу түзүлүшү мүмкүн. Ишкана – иш берүүчүлөр тобунун биргелешкен пенсионялык программасынын катышуучусу, аны менен ушундай келишимдик макулдашуу түзүлгөн жана ал программаны 34-пунктка ылайык белгиленген төгүмдөрү менен пенсионялык программа катарында эсепке алат,

мындай келишимдик макулдашууга байланыштуу келип чыккан активди же милдеттенмелерди, жана тиешелүү кирешелерди же чыгашаларды пайданын же зыяндын курамында тааныйт.

37-пунктту сүрөттөгөн мисал	
<p>Ишкана иш берүүчүлөр тобунун белгиленген төлөмдөрү менен биргелешкен пенсиялык программасына катышат, ФОЭС (IAS) 19га ылайык аны баалоо жүргүзүлбөйт. Ошентип, ишкана бул программаны ал белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа болгондой эске алат. Программаны каржылоону баалоо (ФОЭС (IAS) 19га ылайык эмес) программа 100 миллион а.б.^(а) суммасына дефицитке ээ экендигин көрсөтөт. Программа катышуучулар менен келишим түздү, анда пенсиялык программага төгүмдөрдү төгүү графиги макулдашылган, бул кийинки беш жыл аралыгында дефицитти четтетүүгө мүмкүндүк берет. Ишканын программага төгүмдөрүнүн жалпы суммасы келишимге ылайык, 8 миллион а.б. түзөт.</p> <p><i>Ишкана акчалардын убакыт ичиндеги наркына оңдоп-түзөө киргизүү менен пенсиялык программага төгүмдөр боюнча милдеттенмени, ошондой эле чыгашанын ага барабар болгон суммасын пайданын же зыяндын курамында тааныйт.</i></p>	
(а)	Бул стандартта акча суммалары «акча бирдиктеринде (а.б.)» берилген.

- 38 Иш берүүчүлөр тобунун биргелешкен пенсиялык программалары биргелешип башкарылуучу программалардан айырмаланат. Биргелешип башкарылуучу программа – бул катышуучу иш берүүчүлөрдүн өз активдерин инвестициялоо жана инвестицияларды башкарууга чыгымдарды жана тескөө чыгашаларын азайтуу үчүн бириктирүүгө мүмкүндүк берүү үчүн бириктирилген айрым программаларынын жөнөкөй топтому, бирок мында ар кайсы иш берүүчүлөрдүн талаптары өз кызматкерлерине сыйакыларды өз-өзүнчө төлөп берүү үчүн бөлүнгөн. Биргелешип башкарылуучу программалар эсепке алуу үчүн өзгөчө проблемалар болуп саналбайт, себеби аларга өзүнчө иш берүүчүнүн ар бир программасына сыяктуу эле эсепке алуу тартибин колдонуу үчүн, ошондой эле көрсөтүлгөн биргелешип башкаруу программалары аларга катышуучу ишканаларды башка ишканалардын учурдагы жана мурдагы кызматкерлери менен байланышкан актуардык тобокелдиктерге тушуктурбагандыгына байланыштуу адатта алар жөнүндө маалымат жетиштүү. Ушул стандарттын аныктамалары ишкана биргелешип башкарылуучу программаларды программанын шартына жараша (алар формалдуу шарттардын чегинен чыккан, түзүлгөн ар кандай конструктивдүү милдеттенмелерди кошо алганда) белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программалар катарында классификациялашын талап кылат.
- 39 Иш берүүчүлөр тобунун белгиленген төлөмдөрү менен биргелешкен пенсиялык программасын жоюуга тийиштүү милдеттенмелерди таануу учурун жана баалоо ыкмасын аныктоодо же ишкана мындай программалардан чыгып жатканда ал ишкана *"Баалануучу милдеттенмелер, шарттуу милдеттенмелер жана шарттуу активдер"* ФОЭС (IAS) 37ни колдонууга тийиш.

Жалпы контроль астында турган ишканалар ортосунда тобокелдиктерди бөлүштүрүүчү белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программалар

- 40 Жалпы контроль алдында турган, мисалы, башкы ишкана менен анын туунду ишканаларынын ортосундагы ишканалар арасында тобокелдиктерди бөлүштүрүүчү белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программалар иш берүүчүлөр тобунун биргелешкен пенсиялык программалары болуп саналбайт.
- 41 Мындай программага катышкан ишкана ушул стандарттын негизинде баалоодон жана программага колдонулуучу божомолдорду эсепке алуу менен, жалпысынан программа жөнүндө маалыматты алат. Келишим же жалпысынан программа боюнча белгиленген төлөмдөрдүн таза наркын (ушул стандартка ылайык баалоо менен) топтун айрым ишканаларына өткөрүүнүн билдирилген саясаты болгондо, ишкана белгиленген төлөмдөрдүн ушундай түрдө өткөрүлгөн таза наркынын суммасын өзүнүн өзүнчө же жеке финансылык отчеттуулугунда тааныйт. Мындай макулдашуу же саясат жок болгондо белгиленген төлөмдөрдүн таза наркы топтун ал расмий иш берүүчүсү – программанын демөөрчүсү болуп саналган ишканасынын өзүнчө же жеке финансылык отчеттуулугунда таанылат. Топтун калган ишканалары өзүнчө же жеке финансылык отчеттуулугунда алар ал мезгилге төлөнүүгө тийиш болгон төгүмдөргө тең чыгымдарды таанышат.

- 42 Топтун ар бир өзүнчө ишканасы үчүн мындай программага катышуу байланыштуу тараптар ортосундагы операция болуп эсептелет. Демек, өзүнүн өзүнчө же жеке финансылык отчеттуулугунда ишкана 149-пунктка ылайык талап кылынуучу маалыматты ачып көрсөтүүгө тийиш.

Мамлекеттик пенсиялык программалар

- 43 **Ишкана эсепке алууда мамлекеттик пенсиялык программаны иш берүүчүлөр тобунун биргелешкен пенсиялык программасына окшош чагылдырат (32 – 39-пункттарды караңыз).**
- 44 Мамлекеттик пенсиялык программалар бардык ишканаларды (же белгилүү бир категориядагы, мисалы, конкреттүү тармактагы) камтуу үчүн мыйзамдык тартипте уюштурулат жана улуттук же жергиликтүү өкмөттүн же отчет берүүчү ишкананын контролу же таасири астында турбаган башка органдын (мисалы, атайын ушул максат үчүн түзүлгөн автономиялык ведомствонун) жетекчилиги менен аракеттенет. Ишкана тарабынан уюштурулган айрым программалар андай болбогондо мамлекеттик пенсиялык программа менен жабылуучу төлөмдөрдү, ошондой эле кошумча милдеттүү эмес төлөмдөрдү милдеттүү төлөмдөр катарында карайт. Мындай программалар мамлекеттик болуп саналбайт.
- 45 Мамлекеттик пенсиялык программалар белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программаларга жана белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программаларга бөлүнүшөт. Көптөгөн мамлекеттик пенсиялык программалар бөлүштүрүү методу менен каржыланат: төгүмдөр ошол эле мезгилде тийиштүү пенсияларды төлөп берүүгө жетиштүү деп болжолдонулган деңгээлде белгиленет, а учурдагы мезгилде иштеп табылган келечектеги пенсиялар келечектеги төгүмдөрдүн эсебинен төлөнмөкчү. Ошентсе да, мамлекеттик программалардын көпчүлүгүнө ылайык, ишкана келечектеги пенсиялык төлөмдөрдү ишке ашыруунун юридикалык да, конструктивдүү да милдеттенмелерине ээ эмес: анын жалгыз милдеттенмеси болуп төлөм мөөнөтү келгенде төгүмдөрдү төлөп берүү милдеттенмеси саналат, жана, эгерде ишкана мамлекеттик пенсиялык программанын катышуучуларын жалдоону токтотсо, анда анын өз кызматкерлери тарабынан өткөн жылдарда иштеп табылган пенсияларын төлөп берүү милдеттенмеси келип чыкпайт. Ушул себептен улам мамлекеттик пенсиялык программалар адатта белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программалар катарында каралат. Бирок, эгерде мамлекеттик пенсиялык программа белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа болуп саналса, ишкана 32 – 39-пункттарды колдонот.

Камсыздандыруу полистери менен камсыздалган сыйакылар

- 46 **Ишкана эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакылар программасын каржылоо үчүн камсыздандыруу акысын төлөшү мүмкүн. Ишкана мындай программаны белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программа катары карайт, буга ишкананын юридикалык же конструктивдүү милдеттенмелери (түз же кыйыр, программа аркылуу) пайда болгондогу төмөндөгү учурлар кирбейт:**
- (a) төлөө мөөнөтү келгенде кызматкерлерге сыйакыларды түз төлөп берет; же
 - (b) эгерде камсыздандыруучу кызматкерлер үстүбүздөгү жана ага чейинки мезгилдеги кызмат көрсөтүүлөргө тиешелүү болгон келечектеги сыйакылардын бардыгын төлөбөсө, кошумча суммаларды төлөп берет.

Эгерде ишкана мына ошол сыяктуу юридикалык милдеттенмелерди же конструктивдүү милдеттенмелерди сактаса, ал белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа сыяктуу бул программанын эсебин жүргүзүүгө тийиш.

- 47 Камсыздандыруу полистери менен камсыздалган сыйакылар сөзсүз эле кызматкерлерге сыйакыларды төлөп берүү боюнча ишкананын милдеттенмелери менен түз же автоматтык түрдө байланыштуу болбойт. Эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакы программасына карата башка ыкмалар каржыланган программалар сыяктуу эле, каржылоо менен эсепке алуу системаларынын ортосундагы айырмачылыктар аракеттенет.
- 48 Эгерде ишкана эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакы төлөп берүү боюнча милдеттенмелерин камсыздандыруу полиси боюнча төгүмдөрдү төлөө жолу менен каржыласа, андай учурда ал (же түз, же программа же камсыздандыруучу менен байланыштуу тарап сыяктуу мамиле аркылуу кыйыр) юридикалык милдеттенмелерин же конструктивдүү милдеттенмелерди сактап калат, камсыздандыруу төгүмдөрүн төлөп берүү белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программа боюнча төлөмдөргө эквиваленттүү эмес. Мына ушундан улам ишкана:
- (a) белгилүү талаптарды канааттандырган камсыздандыруу полисин программанын активи катары эсепке алат (8-пунктту караңыз); жана

- (b) башка камсыздандыруу полистерин ордун толтуруу укугу катары тааныйт (эгерде мындай полистер 116-пунктта келтирилген критерийлерге жооп берсе).
- 49 Эгерде камсыздандыруу полиси программанын белгилүү бир катышуучусуна же программанын катышуучусу болгон топко жазылса жана ишкананын камсыздандыруу полиси боюнча кандайдыр бир зыяндарды жабуу боюнча кандайдыр бир юридикалык же конструктивдүү милдеттенмелери жок болсо, ал кызматкерлерге сыйакыларды төлөп берүү боюнча милдеттенмелерди көтөрбөйт, камсыздандыруучу сыйакыларды төлөп берүү боюнча өз алдынча жооп берет. Мындай келишимдер боюнча чектелген камсыздандыруучу төгүмдөрдү төлөө бул милдеттенмелер боюнча эсептешүү үчүн каражаттарды инвестициялоо катары эмес, негизи кызматкерлерге сыйакыларды төлөп берүү милдеттенмелери боюнча эсептешүү катары каралууга тийиш. Натыйжада, ишкананын башка активи же милдеттенмелери жок. Мына ошентип, ишкана мындай төлөмдөрдү белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программага төгүм катары эсепке алат.

Эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакылар: белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программалар

- 50 Белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программаларды эсепке алуу жөнөкөй, анткени ар бир мезгил үчүн отчет берген ишкананын милдеттенмеси ошол мезгил үчүн төгүмдүн өлчөмү менен аныкталат. Демек, жагдайды же чыгашаларды баалоо үчүн актуардык божомолдор талап кылынбайт, кандайдыр бир актуардык пайда же зыян пайда болушу үчүн мүмкүнчүлүк жок. Андан тышкары, милдеттенмелер, кызматкерлер тиешелүү кызмат көрсөткөн жылдык отчеттук мезгилдин аякташынан кийин он эки ай өткөнгө чейин кызматкерлер толук көлөмдө эсептешүүгө тийиш болбогон учурларды кошпогондо, дисконттолбогон негизде бааланат.

Таануу жана баалоо

- 51 Эгерде кызматкер мезгилдин аралыгында ишканага кызмат көрсөтсө, мына ошол кызматтардын ордуна ишкана төлөнүүгө тийиш болгон белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программаны төмөндөгү түрдө тааныйт:
- (a) кандай болбосун төлөнүп берилген төгүм алып салынгандан кийинки милдеттенме (чегерилген чыгаша) катары. Эгерде мурда төлөнгөн төгүмдөрдүн суммасы кызмат көрсөтүү үчүн отчеттук мезгил аяктагыча төлөнчү төгүмдүн өлчөмүнөн чоң болсо, ишкана бул ашыкчаны актив катары (аванстык чыгаша) аванстык төлөм алып келчү өлчөмдө тааныйт, мисалы, келечектеги төлөмдөрдүн кыскарышына же акча каражаттарын кайтарууга алып келет;
- (b) кайсы бир башка ФОЭС бул төгүмдөрдү активдин баштапкы наркына кошууну талап кылган же уруксат берген (мисалы, ФОЭС (IAS) 2ни жана ФОЭС (IAS) 16ны караңыз) учурларды кошпогондо, чыгаша катары.
- 52 Эгерде белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программага төгүмдөрдү төгүү кызматкер тиешелүү кызматтарды көрсөткөн жылдык отчеттук мезгилден кийин он эки ай өткөнгө чейин толук көлөмдө күтүлбөсө, бул төгүмдөр 83-пунктта көрсөтүлгөн дисконттоо ставкасын пайдалануу менен дисконттолот.

Маалыматты ачып көрсөтүү

- 53 Ишкана белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программаларга карата чыгаша катары таанылган суммалар тууралуу маалыматтарды ачып көрсөтөт.
- 54 Ишкана, эгерде муну ФОЭС (IAS) 24 талап кылса, белгиленген төгүмдөрү менен пенсиялык программаларга карата төгүмдөр тууралуу маалыматты негизги башкаруучу персоналдын пайдасына ачып көрсөтөт.

Эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакылар: белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программалар

- 55 Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программаларды эсепке алуу кыйла татаал, анткени милдеттенмелерди жана чыгашаларды баалоо үчүн актуардык божомолдор талап кылынат жана актуардык пайдалардын жана зыяндардын пайда болуу мүмкүнчүлүгү бар. Андан тышкары,

милдеттенмелер дисконттоо негизинде бааланат, анткени аларды эсептөө кызматкерлер тиешелүү кызматтарды көрсөткөн мезгил аяктагандан көп жыл өткөндөн кийин жүргүзүлүшү мүмкүн.

Таануу жана баалоо

- 56 Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программалар каржыланбаган болушу мүмкүн, же толугу менен же бир бөлүгү каржыланышы мүмкүн, ошол эле учурда төгүмдөр ишканага же кызматкерлерге сыйакылар төлөнгөн, юридикалык жактан отчет берген ишканага көз каранды болбогон ишканаларга же фондго төлөнүшү мүмкүн. Аларды төлөп берүү мөөнөтү келгенде каржыланган сыйакыларды төлөп берүү фонддун финансылык абалына жана инвестициялык ишмердүүлүгүнүн натыйжаларына гана эмес, ошондой эле ишканын фонддун активдериндеги кандай болбосун дефициттин компенсациялоо жөндөмдүүлүгүнө жана даярдыгына жараша болот. Ошентип, ишкана иш жүзүндө программага байланыштуу актуардык жана инвестициялык тобокелдерди өзүнө алат. Анын натыйжасында, белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программага карата таанылган чыгашалардын өлчөмү мезгилге тийиштүү төгүмдөрдүн суммасына дайыма эле эквиваленттүү боло бербейт.
- 57 Ишкана белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программаларды эсепке алууну төмөндөгү ырааттуулукта чагылдырат:
- (a) дефицитти же профицитти аныктоо. Бул процесс төмөндөгүнү камтыйт:
 - (i) кызматкерлер көрсөткөн учурдагы жана ага чейинки мезгилдердеги (67-69-пункттарды караңыз) кызматтары үчүн тийиштүү төлөмдөрдүн суммасын ишенимдүү баалоо үчүн актуардык эсептөө методун, болжолдонгон шарттуу бирдик методун пайдалануу. Бул үчүн ишкана учурдагы жана ага чейинки мезгилдердеги (70-74-пункттарды караңыз) тийиштүү төлөмдөрдүн өлчөмүн аныктап, демографиялык өзгөрмөлүүлүккө карата (персоналдын алмашуусу жана өлүмү сыяктуу) жана сыйакыларды төлөп берүү боюнча чыгашаларга (75-98-пункттарды караңыз) таасир этчү финансылык өзгөрмөлүүлүккө карата (эмгек акынын келечекте жогорулатылышы жана медициналык тейлөө чыгымдары сыяктуу) баалоо жүргүзүүгө тийиш;
 - (ii) белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелеринин келтирилген наркы менен учурдагы мезгилдеги кызмат көрсөтүүлөрдүн наркын (67 – 69 жана 83 – 86-пункттарды караңыз) аныктоо максатында бул төлөмдөрдү дисконттоо;
 - (iii) программанын кандай болбосун активдеринин адилет наркын белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелеринин келтирилген наркынан кемитип салуу (113 – 115-пункттарды караңыз).
 - (b) (a) пунктчасында каралгандай, белгиленген төлөмдөрү менен программанын таза активинин суммасын активдин четки көлөмүнө (64-пунктту караңыз) чейин чектөөнүн кандай болбосун таасирин оңдоп-түзөөнү эсепке алуу менен, белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмелеринин (активинин) суммасын дефициттин же профициттин суммасы катары аныктоо;
 - (c) пайданын же зыяндын курамында таанылууга тийиш болгон төмөндөгү суммаларды аныктоо:
 - (i) учурдагы мезгилде көрсөтүлгөн кызматтардын наркы (70-74-пункттарды, ошондой эле 122А-пунктун караңыз);
 - (ii) буга чейинки мезгилде көрсөтүлгөн кандай болбосун кызматтын наркы жана аларды төлөөдөн (99 – 112-пункттарды караңыз) түшкөн каражат же зыян;
 - (iii) белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелерине (активине) карата пайыздардын таза суммасы (123 – 126-пункттарды караңыз);.
 - (d) жыйынды кирешенин курамында таанылууга тийиш болгон белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмелерин (активин) кайра баалоонун суммасын аныктоо, анын ичинде төмөндөгүлөр:
 - (i) актуардык пайда жана зыяндар (128 жана 129-пункттарды караңыз);
 - (ii) белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелерине (активине) карата пайыздардын таза суммасына киргизилген (130-пунктту караңыз) суммаларды кошпогондо, программанын активине киреше; жана

- (iii) белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелерине (активине) карата пайыздардын таза суммасына киргизилген суммаларды кошпогондо, активдердин четки көлөмүнө таасиринин (64-пунктту караңыз) кандай болбосун өзгөрүшү.

Эгерде ишканын бир нече белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программасы болсо, ал ар бир маанилүү программа үчүн бул жол-жоболорду колдонот.

- 58 Ишкана финансылык отчеттуулукта таанылган суммалар отчеттук мезгилдин акырына аныкталган суммалардан олуттуу айырмаланбашы үчүн белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелеринин (активинин) таза көлөмүн үзгүлтүксүз аныктоого тийиш.**
- 59 Бул стандарт ишкана эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакылар программасы боюнча бардык маанилүү милдеттенмелерди баалоо үчүн квалификациялуу актуарийди тартсын деп сунуштайт, бирок талап кылбайт. Практикалык ойлордон улам ишкана квалификациялуу актуарийди отчеттук мезгил аяктагыча милдеттенмени кең-кесири баалоону аткарууну өтүнүшү мүмкүн. Бирок, мындай баалоонун жыйынтыктары кандай болбосун маанилүү операциялардын жана башка дээрлик отчеттук мезгилдин аягына чейин олуттуу жагдайлардагы өзгөрүүлөрдү (анын ичинде рынок бааларынын жана пайыздык ставкалардын өзгөрүшүн) эске алуу менен жаңырытылып турат.
- 60 Айрым учурларда баалоолор, орточо көрсөткүчтөр жана жөнөкөйлөштүрүлгөн эсептөөлөр ушул стандартта келтирилген эсептөөлөрдүн кеңири жыйынтыктарына дээрлик ишенимдүү жакындаштырууну камсыз кылат.

Конструктивдүү милдеттенмелерди эсепке алуу

- 61 Ишкана эсепке алууда белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын формалдаштырылган шарттарына ылайык, өзүнүн юридикалык милдеттенмелерин гана эмес, ишканада кандай болбосун конструктивдүү милдеттенмелерин дагы чагылдырат. Эгерде ишканын кызматкерлерге сыйакыларды төлөп берүүгө реалдуу альтернативасы болбосо, конструктивдүү милдеттенмелердин келип чыгышына алып келет. Конструктивдүү милдеттенменин мисалы катары ишканын калыптанган практикасынын өзгөрүшү кызматкерлер менен мамилени ылайыксыз зыян тартууга алып келген кырдаалды келтирсе болот.**
- 62 Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын формалдаштырылган шарттары бул программа боюнча ишканын милдеттенмелерин токтотууга жол берет. Ошого карабастан, көпчүлүк учурда ишкана үчүн, эгерде ал өз кызматкерлерин сактап калууга умтулса, программа боюнча өз милдеттенмелерин токтотуу (төлөмдү ишке ашырбастан) кыйла татаал. Ошондуктан, анын тескерисинин далили жок болсо, эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакыны эсепке алуу максатында азыркы учурда өз кызматкерлерине мындай төлөмдөрдү убада кылган ишкана кызматкерлерине эмгек ишмердүүлүгүнүн калган мезгилинде дагы ушул сыяктуу аракеттенээрин болжолдойт.

Финансылык абал жөнүндө отчет

- 63 Ишкана финансылык абалы жөнүндө отчетто белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмелерин (активин) тааныйт.**
- 64 Эгерде ишкана белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын профицитине ээ болсо, ал белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза активин төмөндөгү суммалардын эң азы менен баалоого тийиш:**
- (a) белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын профицити; жана
- (b) 83-пунктта айтылган дисконттоо ставкасын пайдалануу менен белгиленген активдердин четки көлөмү.
- 65 Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын активи белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программаны ашыкча каржылаган учурда же актуардык пайда келип чыкканда пайда болушу мүмкүн. Мындай шарттарда ишкана белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза активин тааныйт, анткени:
- (a) ишкана көрсөтүлгөн профицитти келечектеги сыйакыларды киргизүү үчүн пайдаланчу мүмкүнчүлүгү катары ресурсту контролдойт;

- (b) мындай контроль өткөн окуялардын натыйжасы болуп саналат (ишкана төлөгөн төгүмдөрдүн жана кызматкер көрсөткөн кызматтардын); жана
- (c) ишкананын келечектеги экономикалык пайдалары келечектеги төгүмдөрдүн өлчөмүн кыскартуу формасында же акча каражаттарын кайтаруу формасында же ишканага түз же башка программа боюнча дефицитти жабуу катары кыйыр түрдө пайда болот. Активдердин четки көлөмү мындай келечектеги пайданын келтирилген наркын билдирет.

Таануу жана баалоо: белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелеринин келтирилген наркы жана учурдагы мезгилдеги кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы

- 66 Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа боюнча акыркы чыгымдар акыркы эмгек акынын өлчөмү, кадрлардын алмашуусу, өлүмү, кызматкерлердин төгүмдөрү жана медициналык камсыздоого чыгымдардын тенденциялары сыяктуу көп өзгөрмөлөргө байланыштуу болот. Программа боюнча акыркы чыгымдар айкын эместик менен мүнөздөлөт, мына ошол айкын эместик адатта узак мезгил бою сакталат. Эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакылар программасы боюнча милдеттенмелердин келтирилген наркын жана учурдагы мезгилдеги кызмат көрсөтүүлөрдүн тийиштүү наркын баалоо үчүн төмөндөгүлөр зарыл:
 - (a) актуардык баалоо методун колдонуу (67-69-пункттарды караңыз);
 - (b) кызмат көрсөтүү мезгилдери боюнча сыйакыны бөлүштүрүү (70 – 74-пункттарды караңыз); жана
 - (c) актуардык божомолдорду жасоо (75 – 98-пункттарды караңыз).

Актуардык баалоо методу

- 67 **Ишкана өзүнүн белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программасы боюнча милдеттенмелеринин келтирилген наркын жана учурдагы мезгилдеги кызмат көрсөтүүлөрдүн тийиштүү наркын, ошондой эле, колдонуу мүмкүн болгон жерде өткөн мезгилдеги кызмат көрсөтүүлөрдүн наркын аныктоо үчүн болжолдонгон шарттуу бирдик методун пайдаланат.**
- 68 Болжолдонгон шарттуу бирдик методу (кээде топтолгон сыйакынын методу, кызматкер кызмат көрсөткөн мезгилге пропорционалдуу бөлүштүрүлгөн же сыйакынын/иштин узактыгы методу аталган) иштин ар бир мезгилине сыйакынын кошумча шарттуу бирдигине карата укук үчүн негиз катары карап (70 – 74-пункттарды караңыз), мезгилдин аягына карата милдеттенмелерди аныктоо максатында (75 – 98-пункттарды караңыз) сыйакынын ар бир шарттуу бирдигин баалайт.

68-пунктту сүрөттөгөн мисал					
Ишканада жумуш аяктагандыгы боюнча төлөнүп берилүүчү бир жолку сыйакы иштеген ар бир жыл үчүн акыркы эмгек акынын өлчөмүнүн 1%ына барабар болот. Биринчи жылдагы эмгек акынын өлчөмү 10 000 а.б. барабар, ал ар жылы 7%га (татаал пайыз) көбөйөт деп болжолдонот. Дисконттоонун пайдаланылган ставкасы жылына 10%га барабар. Төмөндө келтирилген таблицادا актуардык божомолдордо өзгөрүүлөр болбойт деген шарттарда бешинчи жылдын акырында кетиши күтүлгөн кызматкерге сыйакы төлөп берүү боюнча милдеттенмелер кандайча калыптанаары көрсөтүлөт. Жөнөкөйлөтүү үчүн бул мисалда кызматкер ишканадан көрсөтүлгөн күндөн мурда же кийин кетүү ыктымалдыгын чагылдыруу үчүн керектүү кошумча ондоп-түзөөлөр эсепке алынбайт.					
<i>Жыл</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
	<i>а.б.</i>	<i>а.б.</i>	<i>а.б.</i>	<i>а.б.</i>	<i>а.б.</i>
<i>Сыйакы төмөнкүлөргө таандык:</i>					
<i>– мурдагы жылдарга</i>	<i>0</i>	<i>131</i>	<i>262</i>	<i>393</i>	<i>524</i>
<i>– үстүдөгү жылга (акыркы эмгек акынын өлчөмүнөн 1%)</i>	<i>131</i>	<i>131</i>	<i>131</i>	<i>131</i>	<i>131</i>
<i>– үстүдөгү жана мурдагы жылдарга</i>	<i>131</i>	<i>262</i>	<i>393</i>	<i>524</i>	<i>655</i>
<i>Мезгилдин баиталышына карата</i>	<i>–</i>	<i>89</i>	<i>196</i>	<i>324</i>	<i>476</i>

68-пунктту сүрөттөгөн мисал					
<i>милдеттенме</i>					
<i>10%дык ставка боюнча пайыздар</i>	–	9	20	33	48
<i>Учурдагы мезгилдин кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркы</i>	89	98	108	119	131
<i>Мезгилдин аягына карата милдеттенме</i>	<u>89</u>	<u>196</u>	<u>324</u>	<u>476</u>	<u>655</u>
<i>Эскертүү:</i>					
1 <i>Мезгилдин башталышына карата милдеттенме мурдагы жылдарга таандык төлөмдөрдүн келтирилген наркын билдирет.</i>					
2 <i>Учурдагы мезгилдин кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркы үстүдөгү жылга таандык төлөмдөрдүн келтирилген наркын билдирет.</i>					
3 <i>Мезгилдин аягына карата милдеттенме үстүдөгү жана мурдагы жылдарга таандык төлөмдөрдүн келтирилген наркын билдирет.</i>					

69 Ишкана эгерде милдеттенменин бир бөлүгүн жөнгө салуу отчеттук мезгил аяктагандан кийин он эки ай өткөнгө чейин күтүлсө да, эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакы боюнча милдеттенмени толук көлөмдө дисконттойт.

Иштеген мезгилдер боюнча сыйакыларды бөлүштүрүү

70 Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелеринин келтирилген наркын жана учурдагы мезгилдеги кызмат көрсөтүүлөрдүн тийиштүү наркын, ошондой эле, колдонуу мүмкүн болсо, өткөн мезгилдин кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркын аныктоодо ишкана сыйакыларды иштеген мезгил боюнча белгиленген программанын негизинде бөлүштүрөт. Бирок, эгерде кызматкердин кийинки жылдары көрсөткөн кызматтары буга чейинки жылдарга салыштырмалуу сыйакы өлчөмүнүн олуттуу көбөйүшүнө алып келсе, ишкана сыйакыларды бирдей негизде бөлүштүрөт:

- (a) кызматкер кызмат көрсөткөн мезгилден тартып, программа боюнча (келечектеги жумуш сыйакылардын өлчөмүнө таасир этишине карабастан) сыйакыларды алуу үчүн алгачкы жолу негиз болуп саналат;
- (b) эмгек акынын мындан аркы жогорулашын кошпогондо, кызматчынын мындан ары иштегени программа боюнча кошумча төлөмдөрдүн олуттуу жогорулашына алып келбеген учурдан тартып.

71 Болжомолдонгон шарттуу бирдик методу ишкана сыйакыларды учурдагы мезгилге таандык кылуусун (учурдагы мезгилдин кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркын аныктоо үчүн), ошондой эле аны учурдагы жана ага чейинки мезгилге бөлүштүрүшүн (белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелеринин келтирилген наркын аныктоо үчүн) талап кылат. Ишкана сыйакыларды эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакы программасы боюнча милдеттенмелер келип чыккан мезгилдерге бөлүштүрөт. Бул милдеттенме ишкана келечектеги отчеттук мезгилде төлөп берүүнү болжолдогон кызматкерлер эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакынын ордуна кызмат көрсөткөн сайын келип чыгат. Актуардык методикалар ишканага милдеттенмелерди таанууну негиздөө үчүн бул жагдайды ишенимдүүлүктүн жеткиликтүү деңгээлинде баалоого мүмкүнчүлүк берет.

71-пунктту сүрөттөгөн мисал	
1	Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа пенсияга чыкканда иштеген ар бир жылы

71-пунктту сүрөттөгөн мисал

үчүн 100 а.б. өлчөмүндө бир жолку төлөмдү алууну камсыз кылат.

100 а.б. өлчөмүндөгү сыйаке иштеген ар бир жылга тиешелүү. Учурдагы мезгилдин кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркы 100 а.б. келтирилген наркына барабар. Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын келтирилген наркы отчеттук мезгилдин аягына чейин иштеген жылдарынын санына көбөйтүлгөн 100 а.б. келтирилген наркына барабар.

Эгерде кызматкер ишканадан түздөн-түз кеткенден кийин пенсия төлөнүп берилүүгө тийиш болсо, белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа боюнча милдеттенмелердин келтирилген наркы кызматкердин ишканадан кетүүсүн күтүү учурун чагылдырат. Ошентип, дисконттоого байланыштуу алар, эгерде кызматкер отчеттук мезгилдин акырында бошонсо, ошондо эсептелчү суммадан аз болот.

- 2 Программа иштеген ар бир жыл үчүн акыркы эмгек акынын көлөмү 0,2% өлчөмүндө ай сайын пенсияны камсыз кылат. Пенсияны төлөп берүү кызматкер 65 жашка жеткенден тартып башталат.

Акыркы эмгек акынын көлөмүнүн 0,2%ы өлчөмүндөгү айлык пенсиянын (пенсияга чыгуунун күтүлгөн күнүнө карата) келтирилген наркына барабар жана кызматкер ишканадан кеткен учурдан тартып анын күтүлгөн өлүмү учуруна чейин төлөнүп берилүүгө тийиш болгон сыйакеылар иштеген ар бир жылга бөлүштүрүлөт. Учурдагы мезгилдеги кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы көрсөтүлгөн төлөмдөрдүн келтирилген наркына барабар. Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа боюнча милдеттенмелердин келтирилген наркы отчеттук мезгил аяктагыча иштеген жылдарынын санына көбөйтүлгөн 0,2% өлчөмүндө акыркы эмгек акынын өлчөмүндөгү ай сайын төлөнчү пенсиянын келтирилген наркына барабар. Учурдагы мезгилдеги кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы жана белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелеринин келтирилген наркы пенсияларды төлөп берүү 65 жаш курагында баишалганына байланыштуу дисконттолууга тийиш.

- 72 Эгерде сыйаке келечектеги иш (башкача айтканда, шартсыз болуп саналбаган сыйакеылардын учурунда) менен шартталбаса дагы, кызматкерлердин кызмат көрсөтүүсү белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелеринин пайда болушуна алып келет. Кызматкердин сыйакеылар шартсыз болуп калганга чейин кызмат көрсөтүүсү калыптанган конструктивдүү милдеттенмени түзөт, себеби отчеттук мезгил аяктаган ар бир кийинки күнгө карата кызматкер сыйакеыга укук алгандан мурда берилүүгө тийиш болгон кызмат көрсөтүүнүн көлөмү азаят. Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелерин баалоодо ишкана айрым кызматкерлер шартсыз сыйакеыларды алуу шарттарын канааттандырбашы ыктымалдыгын эсепке алат. Ушундай эле түрдө, эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакеынын айрым түрлөрү, мисалы, медициналык камсыздоо белгилүү бир окуялардан улам кызматкер ишканада иштебей калганда төлөнүп берилүүгө тийиш экендигине карабастан, милдеттенме белгилүү бир окуялар болгондо кызматкердин сыйакеыга укугун камсыз кылчу кызмат көрсөтүүсүнөн улам калыптанат. Белгилүү бир окуялар болушунун ыктымалдыгы милдеттенмени баалоого таасирин тийгизет, бирок анын бар экендиги тууралуу фактыны аныктабайт.

72-пунктту сүрөттөгөн мисал

- 1 Программанын шарттары боюнча кызмат кылган ар бир жыл үчүн 100 а.б. өлчөмүндөгү сыйаке төлөнүп берилет. Сыйакеылар он жыл кызмат кылгандан кийин шартсыз болуп калат.

100 а.б. өлчөмүндөгү сыйаке кызмат кылган ар бир жылга тиешелүү. Алгачкы он жылдын ар бир жылы азыркы учурдагы кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы жана милдеттердин келтирилген наркы кызматкер он жыл бою иштебей калышы ыктымалдыгын чыгылдырып турат.

- 2 Программанын шарттары боюнча, 25 жаш куракка жеткенге чейинки мезгилди кошпогондо, кызмат кылган ар бир жыл үчүн 100 а.б. өлчөмүндөгү сыйаке төлөнөт. Сыйакеылар дароо эле шартсыз болуп калат.

25 жаш куракка жеткенге чейинки иштин мезгилине сыйаке кошулбайт, анткени көрсөтүлгөн күнгө чейинки иш сыйакеыга укуктун жаралышына алып келбейт (шарттуу жана шартсыз). Андан кийинки ар бир жылга 100 а.б. өлчөмүндөгү сыйаке бөлүштүрүлөт.

- 73 Милдеттенме мындан аркы иш келечектеги сыйакеылардын олуттуу суммасы пайда болгон учурга чейин өсөт. Ошондуктан бардык сыйакеылар ошол учурга же ага чейинки мезгилге тиешелүү.

Сыйақылар программада белгиленген формулага ылайык айрым эсепке алуу мезгилдеринин ортосунда бөлүштүрүлөт. Бирок, эгерде кызматкердин андан кийинки жылдардагы кызмат көрсөтүүлөрү сыйақы өлчөмүнүн ага чейинки жылдарга салыштырмалуу олуттуу өсүшүнө алып келсе, ишкана сыйақыларды андан кийинки иш келечектеги сыйақылардын олуттуу суммасы пайда болушуна алып келбеген учурга чейин бир кылка негизде бөлүштүрөт. Бул кызматкер бардык мезгил бою кызмат көрсөтүүсү жыйынтыгында мындай көбөйтүлгөн өлчөмдө сыйақы алууга негиз болуп калышына байланыштуу.

73-пунктту сүрөттөгөн мисал	
1	<p>Программа он жыл кызмат кылгандан кийин милдеттүү болуп калган 1 000 а.б. өлчөмүндөгү бир жолку сыйақы төлөп берүүнү белгилейт. Программа андан кийинки жылдардагы иш үчүн кошумча сыйақыны камсыз кылбайт.</p> <p><i>100 а.б. өлчөмүндөгү сыйақы (онго бөлүнгөн 1 000 а.б.) алгачкы он жылдын ар бир жылына бөлүштүрүлөт.</i></p> <p><i>Алгачкы он жылдын ар бир жылында учурдагы мезгилдеги кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы кызматкер он жыл бою иштебей калышы ыктымалдыгын чыгылдырып турат. Андан кийинки жылдарга сыйақы бөлүштүрүлбөйт.</i></p>
2	<p>Программада ишканада 20 жылдан кем эмес эмгек стажы болгон, 55 жаш куракка жеткенге чейин иштеп келаткан бардык кызматкерлерге же 65 жаш куракка жеткенге чейин иштеп келаткан бардык кызматкерлерге, алардын иштөө узактыгына карабастан, 2 000 а.б. өлчөмүндө бир жолку сыйақы төлөп берүү каралат.</p> <p><i>Жумушка 35 жаш курактан жаш кезинде кабыл алынган кызматкерлердин кызматы отуз беи жаш курагынан тарткан программанын аракетине туш келет (кызматкер 30 жашында иштен бошонуп, 33 жашында кайра келгени, сыйақы төлөп берүү өлчөмүнө же убактысына таасир этпейт). Бул сыйақылар мындан аркы жумуштар менен шартталган. Андан тышкары, 55 жаш куракка жеткенден кийин иштөө сыйақынын кандайдыр бир олуттуу өсүшүнө алып келбейт. Көрсөтүлгөн кызматкерлерге ишкана 100 а.б. өлчөмүндөгү сыйақыны (20га бөлүнгөн 2000 а.б.) 35тен 55 жашка чейинки курактагы ар бир жылына бөлүштүрүлөт.</i></p> <p><i>35 жаштан 45 жашка чейинки куракта ишке кабыл алынган кызматкерлер үчүн жыйырма жылдан ашык стажы сыйақынын суммасынын кандайдыр-бир кошумча өсүшүнө алып келбейт. Көрсөтүлгөн кызматкерлерге ишкана алгачкы жыйырма жылдын ар бир жылына 100 а.б. өлчөмүндө (жыйырмага бөлүнгөн 2 000 а.б.) сыйақы бөлүштүрөт.</i></p> <p><i>55 жаш курактагы ишке кабыл алынган кызматкер үчүн он жылдан ашык кызматы сыйақынын суммасынын кандайдыр-бир олуттуу кошумча өсүшүнө алып келбейт. Көрсөтүлгөн кызматкерлерге ишкана алгачкы он жылдын ар бир жылына 200 а.б. өлчөмүндө (10го бөлүнгөн 2 000 а.б.) сыйақы бөлүштүрөт.</i></p> <p><i>Программада бардык кызматкерлер үчүн учурдагы мезгилде кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы жана милдеттенменин келтирилген наркы кызматкер зарыл мезгилди толук иштей албастыгынын ыктымалдыгын чагылдырып турат.</i></p>
3	<p>Эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча медициналык камсыздоо программасында ишканада он жылдан кем эмес жана жыйырма жылдан көп эмес иштеген кызматкерге ишканада эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча медициналык чыгымдардын 40 %ын, ал эми жыйырма жана жыйырма жылдан көп иштеген иштегендерге – мындай чыгымдардын 50% ын төлөп берүү каралган.</p> <p><i>Программада белгиленген сыйақыларды эсептөөнүн формуласы боюнча ишкана алгачкы он жылдын ар бир жылына медициналык тейлөөгө күтүлгөн чыгашалардын келтирилген наркынын 4%ы (онго бөлүнгөн 40%) жана андан кийинки он жылдын ар бир жылына 1%ын (онго бөлүнгөн 10%) бөлүштүрөт. Учурдагы мезгилде ар бир жылдагы кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы кызматкер сыйақынын бир бөлүгүн же толугу менен иштеп табуу үчүн мөөнөттү толук иштей албастыгынын ыктымалдыгын чагылдырып турат. Ишканадан он жылдан аз мөөнөттө кетиши күтүлгөн кызматкерлерге сыйақы бөлүштүрүлбөйт.</i></p>
4	<p>Эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча медициналык камсыздоо программасында ишканада он жылдан кем эмес жана жыйырма жылдан көп эмес иштеген кызматкерге ишканада эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча медициналык чыгымдардын 10%ын, ал эми жыйырма жана жыйырма жылдан көп иштеген кызматкерге – мындай чыгымдардын 50% ын ордун толтуруу каралган.</p> <p><i>Андан кийинки жылдарда иштөө алгачкы жылдарга караганда кыйла жогорку деңгээлдеги</i></p>

73-пунктту сүрөттөгөн мисал

акыларды төлөөгө алып келет. Ошондуктан 71-пунктка ылайык, ишкана жыйырма жана жыйырма жылдан ашуун ишканада иштеп, кетүүсү күтүлгөн кызматкерлер үчүн акыларды бир кылка бөлүштүрөт. Жыйырма жылдан ашуун иштөө келечектеги акылардын олуттуу өсүшүнө алып келбейт. Ошентип, алгачкы жыйырма жылдын ар бир жылына медициналык тейлөөгө каралган эсептик чыгашалардын келтирилген наркынын 2,5%ы өлчөмүндөгү акылар бөлүштүрүлөт (жыйырмага бөлүнгөн 50%).

Ишканада он жыл менен жыйырма жылдын ортосунда иштеп, кетиши күтүлгөн кызматкерлер үчүн акылар алгачкы он жылдын ар бир жылына медициналык тейлөөгө каралган эсептик чыгашалардын келтирилген наркынын 1% өлчөмүндө бөлүштүрүлөт.

Көрсөтүлгөн кызматкерлерге он жылдык күн аяктагандан тартып ишканадан кеткен эсептешүү күнүнө чейинки мезгилге сыйакы бөлүштүрүлбөйт.

Ишканадан алгачкы он жылдыктын ичинде кызматтан кетиши күтүлгөн кызматкерлерге сыйакы бөлүштүрүлбөйт.

74 Эгерде сыйакынын суммасы ар бир жыл үчүн акыркы эмгек акынын көлөмүнүн туруктуу үлүшүнө барабар болсо, эмгек акынын келечектеги жогорулашы иштеген жылдардагы милдеттенмелер боюнча эсептешүүнү ишке ашыруу үчүн зарыл болгон каражаттардын көлөмүнө таасир этиши мүмкүн, бирок кошумча милдеттенмелерди жаратпайт. Ошондуктан:

- (a) 70(b)-пунктунун контекстинде эмгек акынын жогорулашы, сыйакынын суммасы акыркы эмгек акынын көлөмүнө байланыштуу болсо дагы, кошумча сыйакыга алып келбейт; жана
- (b) ар бир мезгилге бөлүштүрүлгөн сыйакынын көлөмү бул сыйакы тиешелүү болгон эмгек акынын туруктуу үлүшүнө барабар болот.

74-пунктту сүрөттөгөн мисал

Кызматкерлер 55 жаш курагына жеткенге чейин иштеген ар бир жылы үчүн акыркы эмгек акынын көлөмүнүн 3%ы өлчөмүндөгү сыйакыга укуктуу.

Акыркы эмгек акынын эсептик көлөмүнүн 3%ы өлчөмүндөгү сыйакы 55 жаш куракка жеткенге чейин ар бир жылга бөлүштүрүлөт. Ушундан тартып, программага ылайык, мындан ары иштөө келечектеги сыйакынын олуттуу суммасынын пайда болушуна алып келбейт. Кызматкер көрсөтүлгөн куракка жеткенден кийин сыйакы андан кийинки кызмат кылган жылдарга бөлүштүрүлбөйт.

Актуардык божомолдор

75 **Актуардык божомолдор объективдүү жана бири-бирине каршы келе турбагандай болууга тийиш.**

76 Актуардык божомолдор – бул эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакыларды камсыз кылууга акыркы чыгымдарды аныктай турган ишканалардын параметрлеринин эң мыкты эсептик баалоосу. Актуардык божомолдор төмөндөгүлөрдү камтыйт:

- (a) сыйакыга укуктуу болгон азыркы учурда иштеп жаткан жана мурдагы кызматкерлердин (жана алардын багуусундагылар) келечектеги мүнөздөмөлөрүнө тиешелүү демографиялык божомолдор. Демографиялык божомолдор төмөндөгү аспектилерди карайт:
 - (i) өлүмгө учуроону (81 жана 82-пункттарды караңыз);
 - (ii) кадрлардын алмашуусунун, майыштыгынын жана пенсияга мөөнөтүнөн мурда чыгуунун деңгээлин;
 - (iii) сыйакыга укуктуу багуусунда адамдар бар программанын катышуучуларынын үлүшүн;
 - (iv) программанын шарттарында каралган төлөөнүн ар бир формасын тандап алчу программанын катышуучуларынын үлүшүн; жана
 - (v) медициналык камсыздоо программасы боюнча төлөмдөрдүн деңгээлин.
- (b) төмөндөгү беренелерге тиешелүү финансылык божомолдор:

- (i) дисконттоо ставкасы (83 – 86-пункттарды караңыз);
 - (ii) кызматкерлер көтөрө турган сыйакыларды төлөп берүүгө кеткен кандай болбосун чыгымдарды кошпогондо, сыйакылардын өлчөмү жана келечектеги эмгек акынын өлчөмү (87 – 95-пункттарды караңыз);
 - (iii) медициналык тейлөөгө жөлөкпулга карата – медициналык камсыздоонун келечектеги наркы, анын ичинде талаптарды иштеп чыгууга кеткен чыгымдар (б.а. юридикалык кызмат көрсөтүүлөрдү жана талаптарды кароону ишке ашырган адамдардын кызмат көрсөтүүлөрү үчүн гонорарларды кошуп алганда, талаптарды иштеп чыгууга жана жөнгө салууга жумшалчу чыгымдар) (96 – 98-пункттарды караңыз); жана
 - (iv) отчеттук күнгө чейинки төгүмдөрдүн кызмат көрсөтүүлөрүнө байланыштуу же бул кызмат көрсөтүүлөргө байланыштуу берилчү сыйакыларга карата программа боюнча төлөнчү салыктар.
- 77 Актуардык божомолдор, эгерде алар жетиштүү түрдө этияттуулук менен, ошол эле учурда өзгөчө консервативдүү болбосо, объективдүү болуп саналат.
- 78 Актуардык божомолдор, эгерде алар инфляция, эмгек акынын өсүшүнүн ыргагы менен дисконттоо ставкасы сыяктуу факторлордун ортосундагы экономикалык өз ара байланышты чагылдырса, бири-бирине каршы келе турбаган болуп саналат. Мисалы, инфляциянын конкреттүү деңгээлине көз каранды болгон (пайыздын ставкасына карата жана эмгек акыны, сыйакыларды жогорулатууга карата божомолдор сыяктуу) божомолдор кандай болбосун келечектеги мезгилге инфляциянын бирдей деңгээлин болжолдойт.
- 79 Эгерде (инфляцияны эсепке алуу менен ондоп-түзөлгөн) реалдуу туюндуруудагы баалоолор кыйла ишенимдүү болуп чыкпаса гана, мисалы, гиперинфляциянын шартында (*«Гиперинфляциялык экономикадагы финансылык отчеттуулук»* ФОЭС (IAS) 29ду караңыз) же эгерде сыйакы индексацияланган жана ошол эле валютада жана ошол эле шарттар менен индексацияланган облигациялардын жетиштүү түрдө өнүккөн рыногу бар болсо, ишкана дисконттоо ставкасын жана башка номиналдык туюндурууда финансылык божомолдорду аныктайт.
- 80 Отчеттук мезгилдин аягына карата рыноктук болжолдун негизинде милдеттенмелер боюнча эсептешүү жүргүзүү тийиш болгон мезгилге карата финансылык божомолдор жасалат.**

Актуардык божомолдор: өлүмгө учуроо

- 81 Ишкана кызматкерлер программанын катышуучуларынын жумуш менен камсыз болгон мезгилде дагы, эмгек ишмердүүлүгү аяктаганда дагы өлүмгө учуроонун деңгээлин өзүнүн эң мыкты баалоосунун негизинде өлүмгө учуроого карата өзүнүн божомолдорун кабыл алууга тийиш.
- 82 Сыйакыларды төлөмдөр боюнча биротоло чыгымдарды аныктоо үчүн ишкана өлүмгө учуроо деңгээлинин күтүлгөн өзгөрүүсүн эске алат, мисалы, өлүмгө учуроо деңгээлинин өзгөрүшүнө карата эсептик баалоосун эске алуу менен, өлүмгө учуроонун стандарттуу таблицасын модификациялайт.

Актуардык божомолдор: дисконттоо ставкасы

- 83 Эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакылар программасы боюнча милдеттенмелерди дисконттоо үчүн пайдаланылган ставка (каржыланганы дагы, каржыланбаганы дагы) отчеттук мезгилдин аягындагы абалы боюнча жогорку сапаттуу корпоративдик облигациялардын рыноктук кирешелүүлүгүнүн негизинде аныкталат. Белгилүү валютада жогорку сапаттуу корпоративдик облигациялардын жетиштүү өнүккөн рыногу жок болгондо, бул валютада көрсөтүлгөн мамлекеттик облигациялардын рыноктук кирешелүүлүгү (отчеттук мезгилдин аягына карата) пайдаланылат. Валюта жана корпоративдик же мамлекеттик облигациялардын шарттары валютага жана эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакылар программасы боюнча эсептешүү милдеттенмелерине ылайык келүүгө тийиш.
- 84 Дисконттоо ставкасы олуттуу таасир эткен актуардык божомолдордун бири болуп саналат. Дисконттоо ставкасы актуардык же инвестициялык тобокелди эмес, акчалардын убакыт ичиндеги наркын чагылдырат. Андан тышкары, дисконттоо ставкасы ушул ишкананын кредиторлоруна туш келген ишканага мүнөздүү кредиттик тобокелди жана чыныгы жыйынтыктар актуардык божомолдордон айырмаланышы мүмкүн болгон тобокелди чагылдырбайт.

85 Дисконттоо ставкасы сыйакыларды төлөп берүүнүн убакыт боюнча эсептик бөлүштүрүүсүн чагылдырат. Иш жүзүндө ишкана буга сыйакыларды төлөп берүүнү убакыт боюнча, алардын өлчөмүн жана төлөнүп берилүүгө тийиш болгон валютасын эсептик бөлүштүрүүнү чагылдырган бирдиктүү орточо алынган дисконттоо ставкасы аркылуу жетишет.

86 Айрым учурларда бардык сыйакыларды төлөп берүүнүн эсептешүү мөөнөтүнө ылайык келген төлөө мөөнөтү кыйла узак болгон облигациялардын жетиштүү өнүккөн рыногу жок болушу мүмкүн. Мындай учурларда ишкана тиешелүү кыска мөөнөттүү төлөмдөрдү дисконттоо үчүн учурдагы рыноктук ставкаларды пайдаланат жана узак мөөнөттүү милдеттенмелер үчүн дисконттоо ставкасын учурдагы рыноктук ставкаларды кирешелүүлүк деңгээлинин төлөө мөөнөттөрүнө жараша белгиленген графиги боюнча учурдагы рыноктук ставкаларды экстраполяциялоо жолу менен эсептейт. Белгиленген төлөмдөр менен пенсиялык программанын милдеттенмелеринин жалпы келтирилген наркы төлөп берүү колдогу корпоративдик же мамлекеттик облигацияларды биротоло төлөө мөөнөтүнүн чегинен чыккан сыйакылардын бөлүгүнө карата пайдаланылган дисконттоо ставкасына өзгөчө сезгич болоору күмөн.

Актурдык божомолдор: эмгек акы, сыйакылар жана медициналык камсыздоого чыгымдар

87 Ишкана белгиленген төлөмдөр менен пенсиялык программа боюнча өз милдеттенмелерин төмөндөгүлөрдү чагылдыргандардын негизинде баалоого тийиш:

- (a) программанын шарттары менен отчеттук мезгилдин аягына каралган сыйакылар (же бул шарттардын алкагынан чыккан, ушул шарттардан тышкары кандай болбосун конструктивдүү милдеттенмелердин натыйжасы болуп саналган);
- (b) төлөнүп берилүүгө тийиш сыйакыларга таасир тийгизүүчү эмгек акыларды келечекте жогорулатууну кандай болбосун баалоосу;
- (c) келечектеги сыйакыларды төлөп берүүгө каралган чыгымдардагы иш берүүчүнүн үлүшүнө кандай болбосун чектөөлөрдүн таасири;
- (d) ишкананын бул сыйакыларды төлөп берүүгө акыркы чыгымдарын кыскарткан кызматкерлер же үчүнчү жактын адамдары тарабынан жасалган төгүмдөр; жана
- (e) белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа боюнча сыйакыларга таасир тийгизген кандай болбосун мамлекеттик пенсиялардын көлөмүнүн келечектеги өзгөрүшүн баалоо, төмөндөгү учурларда гана, эгерде:
 - (i) бул өзгөртүүлөр отчеттук мезгил аяктаганга чейин киргизилсе; же
 - (ii) өткөн тажрыйба же башка ишенимдүү далил бул мамлекеттик пенсиялар кандайдыр бир болжолдонгон багытта, мисалы, баалардын жалпы деңгээлинин келечектеги өзгөрүүлөрүнө же эмгек акынын жалпы деңгээлине ылайык өзгөрөөрүн көрсөтүп турат.

88 Актурдык божомолдор отчеттук мезгилдин аягына карата программанын формалдаштырылган шарттары менен каралган (же бул шарттардын алкагынан чыккан конструктивдүү милдеттенмелердин) келечектеги төлөмдөрдүн өзгөрүүлөрүн чагылдырып турат. Бул мисалы, төмөндөгү учурларда ишке ашат:

- (a) ишкананын сыйакыларды жогорулатуунун буга чейинки тажрыйбасы бар, мисалы, инфляциянын таасирин компенсациялоо үчүн, бул практика келечекте өзгөрөт деген эч кандай далилдер жок;
- (b) ишкана программанын формалдаштырылган шарттары боюнча (же бул шарттардын алкагынан чыккан конструктивдүү милдеттенмелердин), же мыйзамдардын талаптарына ылайык программанын катышуучуларынын пайдасына программанын кандай болбосун профицитин пайдаланууга милдеттүү (108(c)-пунктун караңыз); же
- (c) сыйакылар ишмердүүлүктүн максаттарына же башка критерийлерге байланыштуу өзгөрөт. Мисалы, программанын шарттары боюнча төмөндөтүлгөн сыйакыларды төлөп берүү каралышы мүмкүн же программанын активдери жетишсиз болсо, кызматкерлер тарабынан кошумча төгүмдөр талап кылынышы мүмкүн. Милдеттенмелерди баалоо ишмердүүлүктүн максаттарынын же башка критерийлердин таасиринин эң мыкты баалоосун чагылдырат.

89 Актурдык божомолдор отчеттук мезгилдин акырына карата программанын формалдаштырылган шарттары (же конструктивдүү милдеттенмелери) боюнча белгиленбеген сыйакылардын өзгөрүүлөрүн чагылдырбайт. Мындай өзгөрүүлөр төмөндөгүлөр менен туюндурулат:

- (a) өзгөртүү учуруна чейин кызмат көрсөтүүлөр үчүн сыйакылардын өлчөмүн кандай өзгөртсө, өткөн мезгилдин кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркы ошол өлчөмдө; жана
- (b) өзгөртүү киргизилгенден кийин кызмат көрсөтүүлөр үчүн сыйакылардын өлчөмүн кандай өзгөртсө, учурдагы кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы өзгөртүү киргизилгенден кийинки өлчөмдө.
- 90 Эмгек акыны келечекте жогорулатууну эсептик баалоодо инфляция, иштеген жылдар, кызмат боюнча жогорулашы жана башка жумуштуулук рыногундагы суроо-талап жана сунуш сыяктуу тиешелүү факторлор эске алынат.
- 91 Айрым белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык кпрограммаларда ишкана төлөп берүүгө тийиш болгон төлөмдөргө чектөө каралган. Сыйакыларды төлөп берүүгө биротоло чыгымдарды эсептөөдө төлөмдөргө чектөөнүн таасири эске алынат. Төлөмдөргө чектөөнүн таасири төмөндөгү мезгилдердин кыйла кыскасына аныкталат:
- (a) ишкананын ишмердүүлүгүнүн болжолдонгон мөөнөтү; жана
- (b) программанын болжолдонгон аракеттенүү мөөнөтү.
- 92 Айрым белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программалар кызматкерлерди же үчүнчү жакты программа боюнча чыгымдарга катышууга милдеттендирет. Кызматкерлер тарабынан төгүмдөр ишкананын сыйакыларды төлөп берүү чыгымдарын кыскартат. Ишкана үчүнчү жактын төгүмдөрү ишкананын сыйакыларды төлөп берүүгө чыгымдарын кыскартабы же алар 116-пунктка ылайык ордун толтуруу укугу болуп саналабы деген маселени карайт. Кызматкерлердин же үчүнчү жактын төгүмдөрү программанын формалдаштырылган шарттары менен каралат (же бул шарттардын алкагынан чыккан конструктивдүү милдеттенменин натыйжасы болуп саналат), же каалоосу боюнча белгиленет. Кызматкерлер же үчүнчү жактар тарабынан белгиленген эркин төгүмдөр бул төгүмдөрдү төлөп берүүдө ишкана үчүн кызмат көрсөтүүнүн наркын төмөндөтөт.
- 93 Программанын формалдаштырылган жоболору менен каралган кызматкерлердин же үчүнчү жактардын төгүмдөрү же кызмат көрсөтүүлөрдүн наркын төмөндөтөт (эгерде алар кызматтарга байланыштуу болсо), же болбосо белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа боюнча таза милдеттенмелерди кайра баалоонун натыйжаларына таасир этет (эгерде алар кызмат көрсөтүүлөргө байланыштуу болбосо). Программанын активдери же актуардык зыяндар боюнча жоготуулардын натыйжасында келип чыккан дефицитти кыскартуу үчүн талап кылынган төгүмдөр кызмат көрсөтүүлөргө байланыштуу болбогон төгүмдөрдүн мисалы болуп эсептелет. Эгерде кызматкерлердин же үчүнчү жактардын төгүмдөрү кызмат көрсөтүүлөргө байланыштуу болсо, анда ал төлөмдөр кызмат көрсөтүүлөрдүн наркын төмөнкүдөй төмөндөтөт:
- (a) эгерде төгүмдүн көлөмү иш стажына байланыштуу болсо, ишкана 70-пунктта талап кылынган бөлүштүрүү методун пайдалануу менен (б.а. же программа менен каралган бөлүштүрүү формуласы менен, же бирдей негизде), төгүмдөрдү кызмат көрсөткөн мезгилге тиешелүү кылууга тийиш; же
- (b) эгерде төгүмдөрдүн көлөмү иш стажына байланыштуу болбосо, ишкана тиешелүү кызмат көрсөтүлгөн мезгилдеги кызмат көрсөтүүлөрдүн наркын азайтуу катары таанууга укуктуу. Иш стажына байланыштуу болбогон төгүмдөрдүн мисалы болуп кызматкердин эмгек акысынын чектелген пайызын, кызматкер кызмат көрсөткөн мөөнөт бою чектелген сумманы же болбосо кызматкердин курагына байланыштуу сумманы билдирген төгүмдөр саналат.
- A1-пунктта пайдалануу боюнча тийиштүү колдонмо берилген.
- 94 93(a)-пунктунда каралган тартипте кызмат көрсөтүү мезгили боюнча бөлүштүрүлүүчү кызматкерлердин же үчүнчү жактардын төгүмдөрүнө карата бул төгүмдөрдүн өзгөрүүсүнүн натыйжасы болуп төмөндөгүлөр саналат:
- (a) учурдагы мезгилдеги жана өткөн мезгилдеги кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы (эгерде мындай өзгөрүүлөр программанын формалдаштырылган жоболорунда каралбаса жана конструктивдүү милдетке байланыштуу келип чыкпаса); же
- (b) актуардык пайдалар жана зыяндар (эгерде мындай өзгөрүүлөр программанын формалдаштырылган жоболорунда каралса жана конструктивдүү милдетке байланыштуу келип чыкса);
- 95 Эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча айрым сыйакылар мамлекеттик пенсиялардын же мамлекеттик медициналык камсыздоонун деңгээли сыяктуу параметрлерге байланыштуу. Мындай сыйакыларды баалоо буга чейинки тажрыйбанын жана башка ишенимдүү маалыматтардын негизинде бул параметрлердин эң мыкты баалоосун чагылдырат.

- 96 **Медициналык камсыздоо чыгымдарына карата божомолдор инфляция жана медициналык камсыздоо чыгымдарынын өзгөчө өзгөрүүлөрү менен шартталган медициналык тейлөөнүн наркынын келечектеги күтүлгөн өзгөрүүлөрүн эсепке алат.**
- 97 Эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча медициналык камсыздоо түрүндө берилүүчү сыйакыларды баалоо келечектеги медициналык жардам сурап кайрылуулардын деңгээли жана көптүгү жагынан божомолдорду жана аларды жөнгө салуу үчүн чыгымдарды эске алууну талап кылат. Ишкана медициналык камсыздоого келечектеги чыгымдарды башка ишканалардан, камсыздандыруучулардан, медициналык мекемелерден же башка булактардан алынган өткөн жылдардагы маалыматтар менен толукталган өзүнүн тажрыйбасы тууралуу топтолгон маалыматтардын негизинде баалайт. Медициналык камсыздоого келечектеги чыгымдарды эсептөө техникалык прогрессти, керектөө схемаларындагы же медициналык кызмат көрсөтүүлөрдөгү өзгөрүүлөрдү жана программанын катышуучуларынын саламаттыгынын өзгөрүүлөрүн эске алат.
- 98 Медициналык жардам сурап кайрылуулардын деңгээлине жана көптүгүнө кызматкерлердин (жана алардын багуусундагылардын) курагы, саламаттыгынын абалы жана жынысы өзгөчө таасир этет. Аларга ошондой эле географиялык абалы сыяктуу башка факторлор да таасир этиши мүмкүн. Ошондуктан, өткөн жылдардын тажрыйбасы жыйындыларга салыштырмалуу маалыматтарга негиз катары пайдаланылган жыйындылардын демографиялык мүнөздөмөсүнүн өзгөрүшүн эске алуу менен оңдоп-түзөлөт. Алар ошондой эле өткөн тенденциялар улантылбайт деген ишенимдүү далилдер болгондо оңдоп-түзөлөт.

Өткөн мезгилдердин кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркы жана программанын милдеттенмелери боюнча эсептешүүдөн түшкөн пайда жана зыян

- 99 **Өткөн мезгилдин кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркын же программанын милдеттенмелери боюнча эсептешүүдөн түшкөн пайданы же зыянды аныктоодон мурда ишкана программанын активдеринин адилет наркын жана учурдагы актуардык божомолдорду (анын ичинде сыйакынын учурдагы рыноктук ставкаларын жана башка учурдагы рыноктук бааларды) пайдалануу менен, белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмелерин (активин) кайра баалоону жүргүзүүгө тийиш, алар төмөндөгүлөрдү чагылдырат:**
- (a) **программанын алкагында сунушталган төлөмдөрдү жана программа өзгөргөнгө, кыскартылганга жана жоюлганга чейинки программанын активдерин; жана**
 - (b) **программанын алкагында сунушталган төлөмдөрдү жана программага түзөтүүлөр, кыскартуулар киргизилгенден же жөнгө салынгандан кийин программанын активдерин.**
- 100 Ишкана, эгерде бул операциялар бирге жүргүзүлсө, программага киргизилген түзөтүүнүн натыйжасы болуп саналган өткөн мезгилдин кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркын, программаны секвестрлөөнүн жана программанын милдеттенмелери боюнча эсептешүүнүн пайдасынын же зыянынын натыйжасы болгон өткөн мезгилдин кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркын так аныктоого милдеттүү эмес. Айрым учурларда түзөтүүлөр программага милдеттенмелер боюнча эсептешүүгө чейин, мисалы, ишкана программа боюнча сыйакыларды өзгөртүп жана өзгөртүлгөн сыйакыларды төлөмдөр боюнча милдеттенмелер боюнча эсептешүүнү кечирээк жүргүзгөндө киргизилет. Мындай учурларда ишкана өткөн мезгилдин кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркын программанын милдеттенмелери боюнча эсептешүүнүн кандай болбосун пайдасын же зыянын тааныганга чейин тааныйт.
- 101 Эгерде программанын аракети токтотулса, анын натыйжасында программанын милдеттенмелери боюнча эсептешүү жүргүзүлсө, ал эми программа өз ишин токтотсо, программанын милдеттенмелери боюнча эсептешүү программага түзөтүү киргизүү жана аны секвестрлөө менен бир учурда ишке ашырылат. Бирок, эгерде бул программа өз аракетин токтоткон пландагыдай эле сыйакыларды сунуштаган жаңы программа менен алмаштырылса, программанын аракети токтотулган программанын милдеттенмелери боюнча биротоло эсептешүү болуп эсептелбейт.
- 101A Программа өзгөргөндө, кыскарганда же милдеттенме толук тындырылганда, ишкана мурдагы кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркын же 99–101 жана 102–112-пункттарга ылайык бул программа боюнча милдеттенмелерин төлөөдөн келип чыккан пайданы же зыянды таанууга жана баалоого тийиш. Мында ишкана активдин четки көлөмүнүн таасирин эске алууга тийиш. Андан соң ишкана программага түзөтүү киргизилип, аны кыскартуу жүргүзүлгөндөн, программа боюнча милдеттенме толук тындырылгандан кийин активдин четки көлөмүнүн таасирин аныктоого жана 57(d)-пунктуна ылайык бул таасирдин кандай болбосун өзгөрүүсүн таанууга тийиш.

Өткөн мезгилдердин кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркы

- 102 Программага түзөтүүлөрдү киргизүүнүн же аны секвестрлөөнүн натыйжасында белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын келтирилген милдеттенмелеринин өзгөрүшү өткөн мезгилдердин кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркын билдирет.
- 103 Ишкана өткөн мезгилдердеги кызмат көрсөтүүлөрдүн наркын төмөндөгү күндөрдүн алда канча эртесине карата чыгымдар катары таанууга тийиш:**
- (a) программага түзөтүү киргизүүнүн күнү же программаны секвестрлөө күнү; жана
- (b) ишкана кайра түзүмдөштүрүүгө (ФОЭС (IAS) 37ни кара) же бошонуп кетүүдөгү жөлөкпүлдөргө (165-пунктту караңыз) тиешелүү чыгымдарды тааныган күн.
- 104 Программага түзөтүүлөр ишкана белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программаны киргизген же жокко чыгарган же белгиленген төлөмдөрү менен колдонуудагы пенсиялык программага ылайык төлөп берүүгө тийиш болгон сыйакылардын өлчөмүн өзгөрткөн учурларда киргизилет.
- 105 Пенсиялык программанын секвестри ишкана программа менен камтылган персоналдын саны олуттуу түрдө кыскарган учурда орун алат. Пенсиялык программанын секвестри кайсы бир өзгөчө окуянын, мисалы, ишкананын жабылышынын, конкреттүү ишмердүүлүктүн түрүн токтотуунун, жоюунун же программанын аракетин токтотуп туруунун натыйжасында ишке ашышы мүмкүн.
- 106 Өткөн мезгилдердеги кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы оң (сыйакынын жаңы түрлөрү киргизилгенде же колдонуудагы сыйакынын түрлөрү өзгөрүп, пенсиялык программанын милдеттенмелеринин келтирилген наркы белгиленген төлөмдөр менен көбөйгөндө), же болбосо терс (колдонуудагы сыйакылар жоюлганда же белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелеринин келтирилген наркы азайгыдай өзгөргөндө) болушу мүмкүн.
- 107 Эгерде ишкана белгиленген төлөмдөрү менен колдонуудагы пенсиялык программа боюнча төлөнүп берилип жаткан сыйакылардын өлчөмүн азайтса жана ошол эле программа боюнча ошол эле кызматкерлерге сыйакылардын өлчөмүн ошону менен бирге көбөйтсө, ал бул өзгөртүүнү суммалык бир өзгөртүү катары карайт.
- 108 Өткөн мезгилдердеги кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы төмөндөгүлөрдү камтыбайт:
- (a) өткөн мезгилде берилген кызмат көрсөтүүлөр үчүн сыйакыларды төлөп берүү боюнча милдеттенмелерге карата эмгек акыларды жогорулатууга салыштырмалуу жасалган иш жүзүндөгү көлөмү менен мурда жасалган божомолдордун ортосундагы айырмачылыктардын таасирин (бул учурда өткөн мезгилдеги кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы жок, анткени актуардык божомолдордо эмгек акылардын болжолдуу өлчөмү каралган);
- (b) эгерде конструктивдүү милдеттенмелери болсо, ишкананын каалоосу боюнча пенсиялардын өлчөмүн жогорулатууну жеткире баалабоону же кайра баалоону (бул учурда өткөн мезгилдеги кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы жок, анткени актуардык божомолдордо пенсиялык төлөмдөрдү ушул сыяктуу көбөйтүү каралган);
- (c) эгерде ишкана программанын формалдаштырылган шарттары боюнча (же бул шарттардын алкагынан чыккан конструктивдүү милдеттенмелер боюнча), же мыйзамдардын талаптарына ылайык программанын активдеринин каалаган профицитин пенсияларды жогорулатуу расмий түрдө али белгилене элек шарттарда программага катышуучулардын пайдасына пайдаланууга (өткөн мезгилдеги кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы жок, анткени мына ушул сыяктуу келип чыккан милдеттенмелерди жогорулатуу – бул актуардык зыян, 88-пунктту караңыз) милдеттүү болсо, финансылык отчеттуулукта буга чейин таанылган актуардык пайдаларга же кирешелерге байланыштуу келип чыккан сыйакылардын өлчөмүн көбөйтүүнү баалоо;
- (d) эгерде жаңы же жогорулатылган сыйакылар жок учурда кызматкерлер сыйакылар шартсыз болгудай кылган талаптарды аткаrsa, аларды алууга укуктар шартсыз болгон (б.а. ишканада мындан ары иштегенине байланыштуу болбогон сыйакылар, 72-пунктту караңыз) сыйакылардын кошумча өсүшүн (өткөн мезгилдеги кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы жок, анткени ишкана сыйакыларды төлөмдөргө эсептелген чыгымдарды учурдагы мезгилдеги, б.а. аларды көрсөткөнгө жараша кызмат көрсөтүүлөргө сыйакыларды төлөп берүүнүн наркы катары кабыл алат).

Программанын милдеттенмелери боюнча эсептешүүнүн пайдасы жана зыяны

- 109 Программанын милдеттенмелери боюнча эсептешүүнүн пайдасы жана зыяны – бул төмөндөгүлөрдүн айырмасы:

- (a) эсептешүүнүн белгиленген күнүнө белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелеринин келтирилген наркынын; жана
 - (b) программанын милдеттенмелери боюнча эсептешүү баасынын, анын ичинде бул милдеттенме боюнча түздөн-түз ишкана жүргүзгөн эсептешүүлөргө байланыштуу кандай болбосун өткөрүлүп берилчү программанын активдеринин жана кандай болбосун төлөмдөрдүн.
- 110 Ишкана белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелери боюнча эсептешүүнүн пайдасын же зыянын эсептешүү жасалган учурда тааныйт.**
- 111 Программанын милдеттенмелери боюнча биротоло эсептешүү белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелери боюнча (актуардык божомолдорго кошулган программанын шарттарына ылайык кызматкерлерге же алардын атынан сыйакы төлөмдөрдү кошпогондо) сыйакыларга (же алардын бөлүктөрүнө) карата мындан аркы бардык юридикалык же конструктивдүү милдеттенмелерин токтоткон ишкана катышкан операциянын натыйжасында ишке ашырылат. Мисалы, камсыздандыруу полисин сатып алуу жолу менен камсыздандыруу компаниясынын программасы боюнча иш берүүчүнүн олуттуу милдеттенмелерин бир мезгилде өткөрүп берүү программанын милдеттенмелери боюнча эсептешүү катары болжолдонот; программанын катышуучуларына алардын эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча аныкталган сыйакыларды алуу укуктарын токтотуунун ордуна программанын шарттары боюнча бир жолку акчалай төлөп берүү программанын милдеттенмелери боюнча эсептешүү болуп саналбайт.
- 112 Айрым учурларда ишкана камсыздандыруу полисин кызматкерлер учурдагы жана өткөн мезгилдердеги кызмат көрсөтүүлөргө тиешелүү кызматкерлердин айрым же бардык сыйакыларын каржылоо максатында сатып алышат. Эгерде ишкана юридикалык же кошумча суммаларды төлөп берүү боюнча конструктивдүү милдеттенмелерин (46-пунктту караңыз) сактап калса, эгерде камсыздандыруучу камсыздандыруу полисинде көрсөтүлгөн кызматкерлерге сыйакыларды төлөбөсө, мындай полисти сатып алуу программанын милдеттенмелери боюнча эсептешүү болуп саналбайт. 116–119-пункттарда камсыздандыруу полистерине ылайык, программанын активи болбогон ордун толтуруу укугун таануу жана баалоо каралат.

Таануу жана баалоо: программанын активдери

Программанын активдеринин адилет наркы

- 113 Программанын активдеринин адилет наркы дефицитти жана профицитти аныктоодо чегерилет.
- 114 Пландын активдери фондго отчет берген ишкана төлөбөй калган фондго тиешелүү төгүмдөрдү, ошондой эле ишкана чыгарган жана фондго тиешелүү болгон, өткөрүп берүүгө жатпаган, бардык финансылык инструменттерди камтыбайт. Программанын активдери кызматкерлерге сыйакы төлөп берүүгө тиешелүү болбогон фонддун милдеттенмелеринин кандай болбосун суммасына азаят, мисалы, соода боюнча жана башка кредитордук карыздардын суммасына же туунду финансылык инструменттерге байланыштуу пайда болгон милдеттенмелердин суммасына азаят.
- 115 Эгерде программанын активдери тиешелүү талаптарды канааттандырган, суммасы жана убакыт параметрлери боюнча программага тиешелүү болгон сыйакыларга так ылайык келген камсыздандыруу полистерин камтыса, мындай камсыздандыруу полистеринин адилет наркы тиешелүү милдеттеринин келтирилген наркы катары кабыл алынат (эгерде мындай камсыздандыруу полистери боюнча суммалар толугу менен алынбаса, кандай болбосун зарыл кыскартууларды эсепке алуу менен).

Ордун толтуруулар

- 116 Эгерде башка тарап белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелери боюнча эсептешүү үчүн керектүү чыгымдарды жарым-жартылай же толугу менен иш жүзүндө сөзсүз ордун толтурган учурда гана ишкана:
- (a) өзүнчө актив катары ордун толтурууга өз укугун тааныйт. Ишкана мындай активди анын адилет наркы боюнча тааныйт;
 - (b) программанын активдеринин адилет наркынын өзгөрүшү сыяктуу эле, ордун толтурууга өз укугунун адилет наркын такташтырат жана өзгөрүүлөрдү тааныйт (124 жана 125-пункттарды караңыз). 120-пунктка ылайык, таанылган белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелери боюнча чыгымдардын компоненттери ордун толтуруу укугунун баланстык наркынын өзгөрүшүнө байланыштуу суммалары алып салынуу менен таанылышы мүмкүн.

- 117 Кээде ишкана белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелери боюнча эсептешүүгө кеткен чыгымдарды жарым-жартылай же толук төлөп берүү үчүн экинчи тарапка, мисалы, камсыздандыруучуга кайрылышы мүмкүн. Белгилүү бир талаптарды канааттандырган камсыздандыруу полистери 8-пунктка ылайык программанын активи болуп эсептелет. Ишкана белгилүү бир талаптарды канааттандырган камсыздандыруу полистерин эсепке алууда программанын башка активдери сыяктуу эле чагылдырат, ошол эле учурда 116-пункттин шарттары (46 – 49 жана 115-пункттарды караңыз) колдонулбайт.
- 118 Эгерде ишкананын камсыздандыруу полиси белгилүү бир талаптарды канааттандырбаса, программанын активи болуп эсептелбейт. Мындай учурларда 116-пункт колдонулат: ишкана камсыздандыруу полисине ылайык, белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелери боюнча дефицитти же профицитти аныктоодо чегерүүнүн суммасы катары эмес, өзүнчө актив катары ордун толтурууга өз укугун тааныйт. 140(b)-пункту ишкана ордун толтуруу укугу менен тиешелүү милдеттенмелердин ортосундагы байланыш тууралуу кыскача маалыматты ачып көрсөтүүнү талап кылат.
- 119 Эгерде ордун толтуруу укугу суммасы боюнча белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа боюнча айрым же бардык тийиштүү убактылуу параметрлерге так ылайык келген камсыздандыруу полисине байланыштуу пайда болсо, ордун толтуруу укугунун адилет наркы тийиштүү милдеттенменин келтирилген наркы катары кабыл алынат (эгерде мындай камсыздандыруу полистери боюнча суммалар толук алынышы мүмкүн болбосо, зарыл болгон кандай болбосун кыскартууларды эсепке алуу менен).

Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа боюнча чыгымдардын компоненттери

- 120 Ишкана кайсы бир башка ФОЭС аларды өздөрүнүн активинин баштапкы наркына кошууну талап кылганда же уруксат сурагандан башка учурларда белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа боюнча чыгымдардын компоненттерин төмөндөгүдөй кылып тааныйт:
- (a) пайданын же зыяндын курамында кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы катары (66 – 112-пункттарды, ошондой эле 122A-пунктту караңыз);
 - (b) пайданын же зыяндын курамында белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын (123 – 126-пункттарды караңыз) таза милдеттенмесине (активине) карата пайыздардын таза суммасы катары; жана
 - (c) башка жыйынды кирешенин курамында белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын (127 – 130-пункттарды караңыз) таза милдеттенмелерин (активин) кайра баалоо катары.
- 121 Башка ФОЭСтерге ылайык, кызматкерлерге сыйакыларды төлөп берүүгө жумшалган айрым чыгымдар запастар жана негизги каражаттар сыяктуу (ФОЭС (IAS) 2ни жана ФОЭС (IAS) 16ны караңыз) активдердин баштапкы наркына кошулууга тийиш. Эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча төлөнчү мындай активдердин баштапкы наркына кошулган сыйакылардын программасы боюнча бардык чыгымдар 120-пунктта саналган компоненттердин тиешелүү үлүшүн камтыйт.
- 122 Башка жыйынды кирешенин курамында таанылган белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмелерин (активин) кайра баалоо кийинки мезгилдеги пайданын же зыяндын курамына кайра классификацияланбоого тийиш. Бирок, ишкана башка жыйынды кирешенин курамында таанылган бул суммаларды капиталдын чегинде жылдыра алат.

Учурдагы кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы

- 122A Ишкана жылдык отчеттук мезгилдин башталышында аныкталган актуардык божомолдорду пайдалануу менен, учурдагы кызмат көрсөтүүлөрдүн наркын аныктоого тийиш. Бирок, эгерде ишкана 99-пунктка ылайык белгиленген төлөмдөр менен таза милдеттенмелерин кайра бааласа, ал 99(b)-пунктуна ылайык белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмелерин (активин) кайра баалоо үчүн пайдаланылган актуардык божомолдорду пайдалануу менен, программага түзөтүү киргизгенден, аны кыскартуудан жана программа боюнча милдеттенмелерди төлөөдөн кийин жылдык отчеттук мезгилдин калган бөлүгүнө учурдагы кызмат көрсөтүүлөрдүн наркын аныктоого тийиш.

Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмелерине (активине) карата пайыздардын таза суммасы

- 123 Ишкана белгиленген төлөмдөрү менен программанын таза милдеттенмелерине (активине) карата пайыздардын таза суммасын белгиленген төлөмдөрү менен программанын таза милдеттенмелерин (активин) 83-пунктта көрсөтүлгөн дисконттоо ставкасына көбөйтүү менен аныктоого тийиш.
- 123А 123-пунктуна ылайык, пайыздардын таза суммасын аныктоо үчүн ишкана белгиленген төлөмдөрү менен программанын таза милдеттенмелерин (активин) отчеттук жылдын башталышына карата аныкталган дисконттоо ставкасын пайдаланууга тийиш. Бирок, эгерде ишкана 99-пунктка ылайык белгиленген төлөмдөрү менен таза милдеттенмелерин кайра бааласа, программага түзөтүү киргизгенден, аны кыскартуудан же программа боюнча милдеттенмелерди тындыргандан кийин жылдык отчеттук мезгилдин калган бөлүгүнө карата төмөндөгүлөрдү пайдалануу менен, таза пайыздык ставканы аныктоого тийиш:
- (a) 99(b)-пунктуна ылайык аныкталган, белгиленген төлөмдөрү менен программанын таза милдеттенмесин (активин); жана
 - (b) 99(b)-пунктуна ылайык аныкталган белгиленген төлөмдөрү менен программанын таза милдеттенмесин (активин) кайра баалоо үчүн пайдаланылган дисконттоо ставкасын.
- 123А-пунктун колдонууда ишкана белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмесиндеги (активиндеги) төгүмдөрдү же төлөмдөрдү төлөөнүн натыйжасында мезгил ичиндеги кандай болбосун өзгөрүүлөрдү эске алууга тийиш.
- 124 Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмесине (активине) карата пайыздардын таза суммасы программанын активдери боюнча пайыздар боюнча киреше, белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын пайыздары боюнча чыгашалар жана 64-пунктта белгиленгендей, активдердин четки көлөмүнүн таасирине карата пайыздар камтылышы мүмкүн.
- 125 Пландын активдери боюнча пайыздык киреше программанын активдери боюнча кирешенин курамдык бөлүгү болуп эсептелет жана программанын активдеринин адилет наркын 123А-пунктунда көрсөтүлгөн дисконттоо ставкасына көбөйтүү жолу менен аныкталат. Ишкана жылдык отчеттук мезгилдин башталышына карата программанын активдеринин адилет наркын аныктоого тийиш. Бирок, эгерде ишкана 99-пунктка ылайык белгиленген төлөмдөрү менен программанын таза милдеттенмелерин (активдерин) кайра бааласа, ал 99(b)-пунктка ылайык белгиленген төлөмдөр менен программанын таза милдеттенмелерин (активин) кайра баалоо үчүн пайдаланылган программанын активдерин пайдалануу менен, жылдык отчеттук мезгилдин калган бөлүгүнө программага өзгөртүү киргизгенден, аны кыскартуудан же ал боюнча милдеттенмелерди төлөөдөн кийин пайыздык кирешени аныктоого тийиш. 125-пунктту пайдаланууда ишкана ошондой эле төгүмдөрдү же сыйакыларды төлөп берүүнүн натыйжасында мезгил ичинде кармалып турган программанын активдериндеги кандай болбосун өзгөрүүлөрдү эске алууга тийиш. Программанын активдери боюнча пайыздык киреше менен программанын активдеринин рентабелдүүлүгүнүн ортосундагы айырма белгиленген төлөмдөрү менен программанын таза милдеттенмелерин (активин) кайра баалоого киргизилет.
- 126 Активдердин четки көлөмүнүн таасири боюнча пайыздар - активдердин четки көлөмүнүн таасиринин жалпы өзгөрүүлөрүнүн бөлүгү болуп саналат жана ал активдердин четки көлөмүнүн таасирин 123А-пунктунда көрсөтүлгөн дисконттоо ставкасына көбөйтүү жолу менен аныкталат. Ишкана жылдык отчеттук мезгилдин башталышындагы абалга карата активдердин четки көлөмүнүн таасирин аныктайт. Бирок, эгерде ишкана 99-пунктка ылайык белгиленген төлөмдөрү менен программанын таза милдеттенмелерин (активдерин) кайра баалоону жүргүзө турган болсо, 101А-пунктуна ылайык аныкталган активдердин четки көлөмүнүн таасиринин кандай болбосун өзгөрүүлөрү эске алынуу менен, программага өзгөртүүлөр киргизилгенден, аны кыскартуудан же программа боюнча милдеттенмелер толук тындырылгандан кийин жылдык отчеттук мезгилдин калган бөлүгү үчүн активдин четки көлөмүнүн таасири боюнча пайыздарды аныктоого тийиш. Активдердин четки көлөмүнүн таасири боюнча пайыздардын суммасы менен активдердин четки көлөмүнүн таасиринин жалпы өзгөрүү суммасынын ортосундагы айырма белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмесинин (активинин) кайра баалоосуна киргизилет.

Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмесин (активин) кайра баалоо

- 127 Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмесин (активин) кайра баалоо төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- (a) актуардык пайда менен зыяндарды (128 жана 129-пункттарды караңыз);
 - (b) программанын активдерине киреше (130-пунктту караңыз), буга белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмесине (активине) (125-пунктту караңыз) карата пайыздардын таза суммасына кошулган суммалар кирбейт; жана
 - (c) төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмесине (активине) (126-пунктту караңыз) карата пайыздардын таза суммасына кошулган суммаларды кошпогондо, активдердин четки көлөмүнүн таасиринин кандай болбосун өзгөрүүсү.
- 128 Актуардык пайда менен зыяндар мурдагы тажрыйбанын негизинде жасалган актуардык божомолдордун жана оңдоп-түзөөлөрдүн өзгөрүүлөрүнөн улам белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелеринин келтирилген наркынын көбөйүшүнүн же азайышынын натыйжасында келип чыгат. Актуардык пайда менен зыяндардын келип чыгышынын себептери төмөндөгүлөрдү камтыйт, мисалы:
- (a) кадрлардын алмашуусунун күтүлбөгөн жогорку же төмөнкү деңгээли, пенсияга мөөнөтүнөн мурда чыгуу же өлүм, же эмгек акылардын, сыйакылардын (инфляцияны компенсациялоо үчүн формалдашкан же калыптанган конструктивдүү программанын шарттары сыйакылардын өлчөмүн көбөйтүүнү караса) же медициналык чыгымдардын өлчөмүн көбөйтүү;
 - (b) сыйакыларды төлөп берүү варианттарына карата божомолдордун өзгөрүшүнүн таасири;
 - (c) кадрлардын алмашуусунун, пенсияга мөөнөтүнөн мурда чыгуу же өлүм, же эмгек акылардын, сыйакылардын (инфляцияны компенсациялоо үчүн формалдашкан же калыптанган конструктивдүү программанын шарттары сыйакылардын өлчөмүн көбөйтүүнү караса) же медициналык чыгымдардын көлөмүн көбөйтүүгө карата баалоонун өзгөрүшүнүн таасири; жана
 - (d) дисконттоо ставкасынын өзгөрүшүнүн таасири.
- 129 Актуардык пайда менен зыяндар жаңы программаны киргизүү, колдонуудагы программага түзөтүүлөрдү киргизүү, пенсиялык программаны секвестрлөө же белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа боюнча биротоло эсептешүү же белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа боюнча төлөнүп жаткан сыйакылардын өлчөмүнүн өзгөрүшүнөн улам келип чыккан белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмелеринин келтирилген наркынын өзгөрүшүн камтыбайт. Өткөн мезгилдердеги кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы же программанын милдеттенмелери боюнча эсептешүүдөн пайда же зыян мындай өзгөрүүлөрдүн натыйжасы болуп эсептелет.
- 130 Ишкана программанын активдерине кирешени аныктоодо программанын активин башкарууга чыгымдарды жана белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелерин (76-пунктту караңыз) баалоодо пайдаланылган актуардык божомолдорго кошулган салыктан башка программанын өзүндө каралган төлөнө турган кандай болбосун салыктар алып салынат. Башка административдик чыгымдар программанын активдерине кирешеден алып салынбайт.

Маалымат берүү

Өз ара чегерүү

- 131 Ишкана милдеттенмелери башка программага тиешелүү болгон бир программага тиешелүү болгон активди өз ара чегерүүнү ишке ашырат, эгерде ал:
- (a) бир программанын профицитин башка программанын милдеттенмелери боюнча эсептешүү үчүн юридикалык жактан бекитилген укугу болсо; жана
 - (b) нетто негизде милдеттенмелери боюнча эсептешүү жүргүзүүгө же бир эле мезгилде бир программанын профицитин ишке ашырууга жана башка пландагы өз милдеттенмелери боюнча эсептешүү жүргүзүүгө ниеттенсе.
- 132 Өз ара чегерүүнүн критерийлери "*Финансылык инструменттер: маалымат берүү*" ФОЭС (IAS) 32де финансылык инструменттер үчүн белгиленгенге окшош.

Кыска мөөнөттүү/узак мөөнөттүү принцип боюнча бөлүштүрүү

- 133 Айрым ишканалар кыска мөөнөттүү активдерди жана милдеттенмелерди узак мөөнөттүүдөн айырмалашат. Ушул стандарт ишкана активдердин кыска мөөнөттүү жана узак мөөнөттүү бөлүктөрүн жана эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакы берүүгө байланыштуу келип чыккан милдеттенмелерди айырмалашы керекпи деген талаптарды белгилебейт.

Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа боюнча чыгымдардын компоненттери

- 134 120-пунктка ылайык, ишкана пайданын же зыяндын курамында төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмелерине (активине) карата кызмат көрсөтүүлөрдүн наркын жана пайыздардын таза суммасын таанууга тийиш. Бул стандартта белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмелерине (активине) карата кызмат көрсөтүүлөрдүн наркын жана пайыздардын таза суммасын кандайча көрсөтүүгө тийиш экендиги тууралуу талаптар каралбайт. Ишкана аталган компоненттерди ФОЭС (IAS) 1ге ылайык көрсөтөт.

Маалыматты ачып көрсөтүү

- 135 **Ишкана маалыматты ачып көрсөтүүгө тийиш, ал:**
- (a) белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программалардын жана ага байланыштуу тобокелдердин мүнөздөмөлөрүн түшүндүрөт (139-пунктту караңыз);
 - (b) анын финансылык отчеттуулугунда көрсөтүлгөн белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программаларына (140 – 144-пункттарды караңыз) байланыштуу келип чыккан суммаларды идентификациялайт жана түшүндүрөт; жана
 - (c) белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программалар ишкананын акча каражаттарынын келечектеги агымдарынын суммасына, мөөнөттөрүнө жана айкын эместигине (145-147-пункттарды караңыз) кандайча таасир этиши мүмкүн экендигин сыпаттайт.
- 136 135-пунктта жазылган максаттарга жетүү үчүн ишкана төмөндө саналган бардык аспектилерди карап чыгууга тийиш:
- (a) маалыматты ачып көрсөтүү тууралуу талаптарды аткаруу үчүн зарыл болгон тактоо даражасын;
 - (b) түрдүү талаптардын ар бирине канчалык чоң маани берүү керек экендигин;
 - (c) маалыматты бириктирүүнүн же тактоонун зарыл деңгээлин; жана
 - (d) ачып көрсөтүлгөн сандык маалыматтарды баалоо үчүн финансылык отчеттуулуктун пайдалануучуларына кошумча маалыматтар керектигин же жоктугун.
- 137 Эгерде ушул стандартка жана башка ФОЭСтердин талаптарына ылайык ачып көрсөтүлгөн маалымат 135-пунктта көрсөтүлгөн максаттарга жетүү үчүн жетишсиз болсо, анда ишкана бул максаттарга жетүү үчүн зарыл болгон кошумча маалыматты ачып көрсөтүүгө тийиш. Мисалы, ишкана милдеттенмелерге байланыштуу мүнөздөр, мүнөздөмөлөр жана тобокелдиктер так аныкталган белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программалардын милдеттенмелеринин келтирилген наркын талдап көрсөтүшү мүмкүн. Мындай ачып көрсөтүлгөн маалыматта төмөндөгүлөр так аныкталышы мүмкүн:
- (a) аракеттеги катышуучуларга, сыйакыларын төлөп берүү кийинкиге калтырылган катышуучуларга жана пенсионерлерге тиешелүү суммалар;
 - (b) аларды алуу укугу шартсыз болуп эсептелген сыйакылар жана аларды алуу укугу шартсыз болуп эсептелбеген чегерилген сыйакылар.
 - (c) шарттуу сыйакылар, эмгек акыны келечекте көбөйтүүгө тийиштүү суммалар жана башка сыйакылар.
- 138 Ишкана маанилүү ар кандай тобокелдиктер менен мүнөздөлгөн программаларды же программалардын топторун так аныктоо максатында ачып көрсөтүлгөн маалыматты толугу менен же жарым-жартылай тактоо зарылдыгы тууралуу маселени кароого тийиш. Мисалы, ишкана төмөндөгү бир же бир нече мүнөздөмөлөрдү сунуштоо менен, ачып көрсөтүлгөн маалыматты тактай алат:
- (a) ар түрдүү географиялык жайгашуусу.

- (b) орточо эмгек акынын негизиндеги пенсиялык программалар, акыркы эмгек акынын негизиндеги пенсиялык программалар жана эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча медициналык камсыздоо программалары сыяктуу ар кандай мүнөздөмөлөр.
- (c) ар кандай ченемдик-укуктук базалар.
- (d) ар кандай отчеттук сегменттер.
- (e) ар кандай каржылоо схемалары (мисалы, толугу менен каржыланбаган, толугу менен же жарым-жартылай каржыланган).

Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программалардын мүнөздөмөлөрү жана аларга байланыштуу тобокелдиктер

139 Ишкана төмөнкүлөрдү ачып көрсөтөт:

- (a) белгиленген төлөмдөрү менен өзүнүн пенсиялык программаларынын мүнөздөмөлөрү тууралуу маалыматты, анын ичинде:
 - (i) программага ылайык берилген сыйакылардын мүнөзүн (мисалы, акыркы эмгек акынын негизинде же кепилдиги бар төлөмдүн негизинде белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программаны).
 - (ii) программа иштеген ченемдик-укуктук базанын сыпаттамасын, мисалы, каржылоого кандай болбосун минималдуу талаптардын жана программага ченемдик-укуктук базанын кандай болбосун таасиринин деңгээлин, мисалы активдердин четки көлөмүнүн (64-пунктту караңыз).
 - (iii) программаны башкаруу боюнча кандай болбосун башка ишкананын милдеттеринин сыпаттамасын, мисалы, программанын камкорчусунун же башкармалыгынын мүчөлөрүнүн милдеттеринин сыпаттамасын.
- (b) ишкананы программа туш келтирген тобокелдиктерин сыпаттоону, ошол эле учурда кандай болбосун ишкана же программа үчүн адаттан тыш, өзгөчө тобокелдиктерге айрыкча көңүл бурулууга тийиш. Мисалы, программанын активдери негизинен инвестициялардын бир классына инвестицияланса, мисалы, кыймылсыз мүлк, программа ишкананы кыймылсыз мүлк рыногуна байланыштуу тобокелдиктин концентрациясына туш келтириши мүмкүн.
- (c) программага киргизилген кандай болбосун түзөтүүлөрдүн, пенсиялык программаны секвестрлөөнүн жана программанын милдеттенмелери боюнча эсептешүүлөрдүн сыпаттамасын.

Финансылык отчеттуулукта көрсөтүлгөн суммалардын түшүндүрмөсү

140 Ишкана зарылчылык болсо төмөндөгү пункттардын ар бири боюнча баштапкы калдыкты аяккы калдык менен салыштырып текшерүүнү көрсөтүүгө тийиш:

- (a) белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмесин (активин) салыштырып текшерүүнү өзүнчө ачып көрсөтүү менен:
 - (i) программанын активдерин.
 - (ii) белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелеринин келтирилген наркын.
 - (iii) активдердин четки көлөмүнүн таасирин.
- (b) ордун толтурууга кандай болбосун укуктар. Ишкана ошондой эле ордун толтурууну каалаган укуктар менен тиешелүү милдеттенмелердин ортосундагы мамилелерди сыпаттоого тийиш.

141 140-пунктта саналган ар бир салыштырып текшерүүдө зарылчылык болгондо төмөндө саналган бардык пункттар көрсөтүлүүгө тийиш:

- (a) учурдагы мезгилдин кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркы.
- (b) пайыздар боюнча киреше же чыгаша.
- (c) белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмесин (активин) өзүнчө чагылдыруу менен кайра баалоо:

- (i) (b) пунктуна ылайык пайыздарга кошулган суммалардан тышкаркы программанын активдерине киреше.
 - (ii) демографиялык божомолдордун (76(a)-пунктун караңыз) өзгөрүшүнүн натыйжасында келип чыккан актуардык пайдалар жана зыяндар.
 - (iii) финансылык божомолдордун (76(b)-пунктун караңыз) өзгөрүшүнүн натыйжасында келип чыккан актуардык пайдалар жана зыяндар.
 - (iv) белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык пландын таза активинин чектөө таасиринин активдин чектик көлөмүнө чейин өзгөрүүлөрү, буга (b) пунктуна ылайык пайыздарга кошулган суммалар кирбейт. Ишкана максималдуу жеткиликтүү экономикалык пайданы кандайча аныктап жаткандыгын, башкача айтканда, бул пайда келечектеги төгүмдөрдүн кайтарылышын, кыскарышын же экөөнүн тең комбинациясы болуп калаарын ачып көрсөтүүгө тийиш.
- (d) өткөн мезгилдердин кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркы жана программанын милдеттенмелери боюнча эсептешүүнүн натыйжасында келип чыккан пайда жана зыяндар. 100-пунктка ылайык, өткөн мезгилдин кызмат көрсөтүүлөрүнүн наркы жана программанын милдеттенмелери боюнча эсептешүүнүн натыйжасында келип чыккан пайда жана зыяндар, эгерде алар бирге келип чыкса, чектерге бөлүнбөшү мүмкүн.
- (e) валюталардын алмашуу курстарынын өзгөрүүлөрүнүн таасири.
- (f) иш берүүчү жана программанын катышуучулары тарабынан төгүмдөрдү өзүнчө көрсөтүү менен программага төгүмдөр.
- (g) суммалары өзүнчө көрсөтүлүп, бардык эсептешүүлөр боюнча программанын каражаттарынан төлөнүп берилген төлөмдөр.
- (h) бизнестин биригишинин жана чыгып калышынын натыйжалары.
- 142 Ишкана программанын активдеринин адилет наркы тууралуу маалыматты бул активдердин мүнөзүнө жана аларга байланыштуу тобокелдиктерге жараша программанын активдеринин ар бир классын рыноктук баасы бар, активдүү рынокто котировкаланган («Адилет наркты баалоо» ФОЭС (IFRS) 13тө сунушталган аныктамага ылайык) активдердин класстарына жана андай баага ээ болбогон активдердин класстарына бөлүү менен класстарга бөлүштүрүүгө тийиш. Мисалы, 136-пунктта талкууланган маалыматты ачып көрсөтүү деңгээлин эске алып, ишкана төмөнкүлөрдү так аныктай алат:
- (a) акча каражаттары жана алардын эквиваленттери;
 - (b) үлүштүк инструменттер (тармактар, компаниялардын масштабдары, географиялык жайгашкан жери ж.б. боюнча бөлүштүрүлгөн);
 - (c) карыздык инструменттер (эмитенттердин типтери, кредиттик сапаты, географиялык жайгашкан жери ж.б. боюнча бөлүштүрүлгөн);
 - (d) кыймылсыз мүлк (географиялык жайгашкан жери ж.б. боюнча бөлүштүрүлгөн);
 - (e) туунду инструменттер (келишимдин негизинде жаткан тобокелдиктердин типтери, мисалы, пайыздык келишимдер, валюталык келишимдер, үлүштүк келишимдер, кредиттик келишимдер, пенсиялык программа менен камтылган кызматкерлердин өмүрүнүн узактыгы күтүлгөндөн узак болуп калуу тобокелин компенсациялаган своптор, ж.б. боюнча бөлүштүрүлгөн);
 - (f) инвестициялык фонддор (фонддордун типтери боюнча бөлүнгөн);
 - (g) активдер менен камсыздалган баалуу кагаздар; жана
 - (h) түзүмдөштүрүлгөн карыз.
- 143 Ишкана программанын активдери катары кармап турган өзүнүн которулуучу финансылык инструменттеринин адилет наркын жана ишкана ээлеген кыймылсыз мүлкү же ал пайдаланган башка активдери болгон программанын активдеринин адилет наркын ачып көрсөтөт.
- 144 Ишкана белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелеринин келтирилген наркын (76-пунктту караңыз) аныктоо үчүн пайдаланылган олуттуу актуардык божомолдорду ачып көрсөтөт. Мындай маалымат абсолюттук туюнтулууда (мисалы, түрдүү пайыздар менен башка өзгөрмөлөрдүн ортосундагы маржа катары эмес, абсолюттук пайыздык катышы катары) ачып көрсөтүлүүгө тийиш. Эгерде ишкана программалардын топтору боюнча маалыматты ачып көрсөтсө, ал орточо эсептелген көлөм же салыштырмалуу тар диапазондогу маанилер түрүндө көрсөтүүгө тийиш.

Акча каражаттарынын келечектеги агымына байланыштуу сумма, мөөнөттөр жана айкын эместик

- 145 Ишкана төмөнкүлөрдү ачып көрсөтөт:
- (a) алардын көрсөтүлгөн күнгө карата пайда болушу негиздүү ыктымал болгон белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелерине тиешелүү актуардык божомолдордун өзгөрүүсү таасир этиши мүмкүндүгү тууралуу маалыматты ачып көрсөтүү менен, отчеттук мезгилдин аягына карата абал боюнча ар бир олуттуу актуардык божомолдор боюнча сезгичтикти талдоо (144-пунктка ылайык ачып көрсөтүлөт).
 - (b) (a) пунктунда талап кылынган сезгичтикти талдоону даярдоодо пайдаланылган методдор жана божомолдор, ошондой эле бул методдорго чектөөлөр.
 - (c) сезгичтикти талдоону даярдоодо пайдаланылган методдордун жана божомолдордун өзгөрүшү (буга чейинки мезгилге салыштырмалуу) жана мындай өзгөрүүлөрдүн себептери.
- 146 Ишкана пенсиялык программа менен камтылган кызматкерлердин өмүрүнүн узактыгы күтүлгөндөн узак болуп калуу тобокелин компенсациялоочу своптор сыяктуу аннуитеттерди жана башка методикаларды пайдаланууну кошо камтыган тобокелдерди башкаруу үчүн программа же ишкана пайдаланган активдерди жана милдеттенмелерди баланстоо боюнча бардык стратегияларды сыпаттайт.
- 147 Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын ишкананын келечектеги акча каражаттарынын агымына таасирин сыпаттоо үчүн бул ишкана төмөндөгү маалыматты ачып көрсөтөт:
- (a) келечектеги төгүмдөргө таасир эткен кандай болбосун каржылоо схемаларынын жана саясаттарынын сыпаттамасын.
 - (b) кийинки отчеттук мезгилде күтүлгөн программага төгүмдөрдү.
 - (c) белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелерин жоюу мөөнөттөрүнүн профили тууралуу маалыматты. Ал белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелеринин орточо эсептелген узактыгын камтууга тийиш жана сыйакыларды төлөп берүү мөөнөттөрүн талдоо сыяктуу сыйакыларды төлөп берүү мөөнөттөрүн бөлүштүрүү тууралуу башка маалыматты камтышы мүмкүн.

Иш берүүчүлөр тобунун биргелешкен пенсиялык программалары

- 148 Эгерде ишкана иш берүүчүлөр тобунун белгиленген төлөмдөрү менен биргелешкен пенсиялык программасына катышса, анда ал төмөнкүлөрдү ачып көрсөтүүгө тийиш:
- (a) ишкананын төгүмдөрүнүн өлчөмүн аныктоо үчүн пайдаланылган методду кошо камтыган каржылоо схемаларынын сыпаттамасын жана каржылоонун кандай болбосун минималдуу талаптарын.
 - (b) ишкана иш берүүчүлөр тобунун биргелешкен пенсиялык программасынын шарттарына ылайык башка ишканалардын милдеттенмелери боюнча программалар алдында канчалык деңгээлде жоопкерчилик көтөрө алаарынын сыпаттамасын.
 - (c) төмөндөгү учурларда кандай болбосун дефицитти же профицитти макулдашып бөлүштүрүүнүн сыпаттамасын:
 - (i) программаны жоюуну; же
 - (ii) ишкананын программадан чыгуусун.
 - (d) эгерде ишкана бул программаны 34-пунктка ылайык, белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа катары чагылдырса, ал (a) - (c) пункттарына ылайык талап кылынган маалыматтарга кошумча катары жана 139 – 147-пункттарга ылайык талап кылынган маалыматтын ордуна төмөндөгү маалыматты ачып көрсөтүүгө тийиш:
 - (i) бул программа белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа болуп санала тургандыгынын фактысын.
 - (ii) ишканага бул программаны белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа катары кароого мүмкүнчүлүк берүү үчүн жетиштүү маалыматтын жоктугунун себебин.
 - (iii) кийинки жылдык отчеттук мезгилде күтүлгөн программага төгүмдөрдү.

- (iv) келечектеги төгүмдөрдүн суммасына таасир этиши мүмкүн болгон программанын кандай болбосун дефицити же профицити, мындай дефицитти же профицитти аныктоо үчүн пайдаланылган негизди кошуп жана эгерде ишкана үчүн кесепеттери болсо, ошол тууралуу маалыматты.
- (v) катышкан башка ишканаларга салыштырмалуу ишкананын программага катышуу деңгээли. Программага катышуунун деңгээлин сыпаттоо мүмкүн болгон көрсөткүчтөрдүн мисалдары, программага төгүмдөрдүн жалпы суммасына ишкананын пропорционалдуу үлүшүн же активдүү кызматкерлердин – пенсияга чыккан программанын мүчөлөрүнүн жана мурдагы кызматкерлердин – сыйакы алууга укугу бар программанын мүчөлөрүнүн жалпы санына пропорционалдуу үлүшүн кошот, эгерде мындай маалымат болсо.

Жалпы контролдо турган ишканалар ортосунда тобокелдиктерди бөлүшкөн белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программалар

- 149 Эгерде ишкана жалпы контролдо турган ишканалар ортосунда тобокелдерди бөлүшкөн белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программага катышса, ал төмөндөгү маалыматты ачып көрсөтүүгө тийиш:
- (a) белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа боюнча таза чыгымдарды бөлүштүрүүгө карата келишимдик макулдашуу же билдирилген саясатты же мындай саясаттын жоктугунун фактысын.
 - (b) ишкана төлөй турган төгүмдөрдүн өлчөмүн аныктоо саясатын.
 - (c) эгерде ишкана белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программа боюнча таза чыгымдарды бөлүштүрүүнү 41-пунктка ылайык чагылдырса, 135 – 147-пункттардын талаптарына ылайык программа тууралуу жалпы бардык маалыматты.
 - (d) эгерде ишкана мезгилдин аралыгында төлөй турган төгүмдөрдү 41-пунктка ылайык чагылдырса, 135 – 137, 139, 142 – 144 жана 147(a) жана (b) пункттарынын талаптарына ылайык бүтүндөй алганда программа тууралуу маалыматты).
- 150 149(c) жана (d) пунктуна ылайык талап кылынган маалымат топтогу башка ишкананын финансылык отчеттуулугунда ачып көрсөтүлгөн маалыматка кайчылаш шилтеменин аркасында ачып көрсөтүлүшү мүмкүн, эгерде:
- (a) топтогу ишкананын бул финансылык отчеттуулугу бул программага карата талап кылынган маалыматты өзүнчө идентификацияласа жана ачып көрсөтсө; жана
 - (b) топтогу ишкананын бул финансылык отчеттуулугу финансылык отчеттуулуктун пайдалануучулары үчүн бул ишкананын финансылык отчеттуулугу сыяктуу эле шарттарда жана бул ишкананын финансылык отчеттуулугу сыяктуу эле ошол эле күнгө же алда канча эрте күнгө карата жеткиликтүү болсо.

Башка ФОЭСтер тарабынан каралган маалыматты ачып көрсөтүүгө талаптар

- 151 ФОЭС (IAS) 24түн талаптарына ылайык ишкана төмөндөгүлөр тууралуу маалыматты ачып көрсөтөт:
- (a) негизги башкаруучу персонал үчүн эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакылар.
 - (b) негизги башкаруучу персонал үчүн эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакылар.
- 152 ФОЭС (IAS) 37нин талаптарына ылайык ишкана эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакылардын программасы боюнча милдеттенмелерге байланыштуу келип чыккан шарттуу милдеттенмелер тууралуу маалыматты ачып көрсөтөт.

Кызматкерлердин башка узак мөөнөттүү сыйакылары

- 153 Кызматкерлердин башка узак мөөнөттүү сыйакылары, мисалы, төмөндө саналган, эгерде аларды толук көлөмдө төлөп берүү кызматкерлер тийиштүү кызмат көрсөткөн жылдагы отчеттук мезгилден кийин он эки ай өткүчө күтүлбөсө, төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- (a) иштеген жылдары үчүн акы төлөнүүчү өргүү же чыгармачылык өргүү сыяктуу акы төлөнүүчү узак мөөнөттүү жумушка чыкпоолорду;
 - (b) иштеген жылдары үчүн мааракелик же башка сыйакыларды;

- (с) эмгекке жарамсыздык боюнча узак мөөнөттүү жөлөкпулдарды;
 - (d) пайдага жана премияга катышууну; жана
 - (e) мөөнөтү узартылган сыйакыны.
- 154 Кызматкерлердин башка узак мөөнөттүү сыйакылары баалоо адатта эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакыларды баалоо сыяктуу айкын эместиктин даражасына жете бербейт. Ушул себептен бул стандарт кызматкерлердин башка узак мөөнөттүү сыйакылары үчүн эсептөөнүн жөнөкөйлөштүрүлгөн методдун пайдаланууну талап кылат. Эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакыларга карата талап кылынган эсепке алуу методунан айырмаланып, бул методдун алкагында кайра баалоолор башка жыйынды кирешенин курамында таанылбайт.

Таануу жана баалоо

- 155 Кызматкерлердин башка узак мөөнөттүү сыйакыларынын программасы боюнча профицитти же дефицитти таануу жана баалоо үчүн ишкана 56 – 98 жана 113 – 115-пункттарды пайдаланат. Ордун толтурууга карата кандай болбосун укуктуу таануу жана баалоо үчүн ишкана 116 – 119-пункттарды колдонот.
- 156 Кызматкерлердин башка узак мөөнөттүү сыйакыларына карата ишкана, башка ФОЭС активдин баштапкы наркына кошууну талап кылган же уруксат берген беренелерди кошпогондо, төмөндө көрсөтүлгөн беренелердин таза жалпы суммасын пайданын же зыяндардын курамында тааныйт:
- (a) кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы (66 – 112-пункттарды, ошондой эле 122А-пунктун караңыз);
 - (b) белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмесине (активине) карата пайыздардын таза суммасы (123 – 126-пункттарды караңыз); жана
 - (c) белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын таза милдеттенмесин (активин) кайра баалоо (127 – 130-пункттарды караңыз).
- 157 Узак мөөнөттүү эмгекке жарамсыздык боюнча жөлөкпулдар кызматкерлердин башка узак мөөнөттүү сыйакыларынын формаларынын бири болуп саналат. Эгерде жөлөкпулдун өлчөмү эмгек стажынын узактыгына байланыштуу болсо, анда милдеттенме кызмат көрсөтүү учурунда келип чыгат. Бул милдеттенмени баалоо төлөм жасоо керектигин жана мындай төлөм жүргүзүлө турган мезгилди чагылдырат. Эгерде кандай болбосун эмгекке жарамсыз адамдар үчүн жөлөкпулдун деңгээли эмгек стажына байланыштуу болбой, бирдей болсо, бул жөлөкпулдарды төлөп берүүгө күтүлгөн чыгымдар узак мөөнөттүү эмгекке жарамсыздыкка алып келген окуя болуп жатканда таанылат.

Маалыматты ачып көрсөтүү

- 158 Бул стандарт кызматкерлердин башка узак мөөнөттүү сыйакылары тууралуу маалыматты ачып көрсөтүүгө конкреттүү талаптарды белгилебегендигине карабастан, башка ФОЭСтер маалыматты ачып көрсөтүүнү талап кылышы мүмкүн. Мисалы, ФОЭС (IAS) 24кө ылайык, негизги башкаруучу персоналга төлөнчү сыйакылар тууралуу маалыматты ачып көрсөтүү талап кылынат. ФОЭС (IAS) 1 кызматкерлерге сыйакыларды төлөөгө чыгашалар жөнүндө маалыматты ачып көрсөтүүнү талап кылат.

Бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдар

- 159 Бул стандарт бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдарын кызматкерлерге сыйакылардын башка түрлөрүнөн бөлүп карайт, анткени бул учурда милдеттенмелердин келип чыгышына кызматкерлер кызматын улантуу эмес, токтотуу себеп болуп эсептелет. Бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдары ишкана кызматкер менен эмгек макулдашуусун үзүү тууралуу чечиминин, же кызматкердин эмгек макулдашуусун үзүүнүн ордуна берилген сыйакы тууралуу сунушту кабыл алуу боюнча чечиминин натыйжасы болуп саналат.
- 160 Бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдары ишкана тарабынан сунуш кылынбастан, кызматкердин өз каалоосу менен эмгек макулдашуусун үзүүдө же пенсияга чыгуу тууралуу милдеттүү талаптын натыйжасында келип чыккан кызматкерлерге сыйакыларды камтыбайт, анткени мындай сыйакылар эмгек ишмердүүлүгүнүн аякташы боюнча сыйакылар болуп саналат. Айрым ишканалар кызматкерлер менен эмгек макулдашуусун анын өз каалоосу менен үзүүдө кызматкерге эмгек

макулдашуусун ишканынын талабы боюнча үзүүгө караганда аз өлчөмдөгү (негизи эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйаке) тийиштүү сыйаке төлөйт. Кызматкердин өз каалоосу менен эмгек макулдашуусун үзүүдө төлөнгөн сыйакеынын суммасы менен эмгек макулдашуусун ишканынын талабы боюнча үзүүдөгү чоң өлчөмдөгү сыйакеынын суммасынын ортосундагы айырма бошотуу жөлөкпулу болуп саналат.

- 161 Сыйакеынын формасы ал кызмат көрсөтүүлөрдүн ордуна же кызматкер менен эмгек макулдашуусун үзүүнүн ордуна берилет деген фактыны аныктабайт. Бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдар адатта бир жолку төлөмдөр болуп эсептелет, бирок кээде алар төмөндөгүлөрдү камтыйт:
- (a) кызматкерлердин сыйакеылар программасы аркылуу эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакеылардын өлчөмүн кыйыр же түз көбөйтүүнү;
 - (b) эгерде кызматкер ишканага экономикалык пайда алууну камсыз кылган өз кызматын мындан ары көрсөтпөсө, маалымдоо үчүн каралган мезгилдин акырына чейин төлөнчү эмгек акыны.
- 162 Төмөндө кызматкерлердин сыйакеылары алардын көрсөткөн кызматтарынын ордуна берилээрин көрсөткөн белгилер сыпатталат:
- (a) сыйакеылар келечекте көрсөтүлө турган кызматтардан көз каранды (анын ичинде андан ары кызмат көрсөтүүдө өлчөмү көбөйө турган сыйакеылар).
 - (b) сыйакеылар кызматкерлердин сыйакеылар программасынын шарттарына ылайык берилет.
- 163 Айрым бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдар кызматкерлердин колдонуудагы сыйакеылар программасынын шарттарына ылайык берилет. Мисалы, алар мыйзам актылары, эмгек же жамааттык келишим менен каралышы, же иш берүүчүнүн ушул сыяктуу жөлөкпулдарды төлөп берүү боюнча буга чейинки практикасынан улам болжолдонушу мүмкүн. Башка мисал катары: эгерде ишкана узак мезгил үчүн сыйаке төлөп берүү тууралуу сунуш жасаса же сунуш жасалган убакыт менен эмгек макулдашуусун үзгөн күтүлгөн чыныгы күндүн ортосунда узак мезгил убактысы өтсө, ишкана кызматкерлерге сыйакеылардын жаңы программасын түздүбү, демек, бул программага ылайык сунушталган кызматкерлердин сыйакеылары бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдарбы же эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакеыларбы деген маселени карайт. Кызматкерлердин сыйакеылар программасынын шарттарына ылайык төлөнгөн сыйакеылар, эгерде алар ишкана тарабынан кызматкер менен эмгек макулдашуусун үзүү тууралуу чечим кабыл алуунун натыйжасында төлөнсө жана келечекте кызмат көрсөтүүгө көз каранды болбосо, анда алар бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдар болуп саналат.
- 164 Кызматкерлердин айрым сыйакеылары кызматкердин кетүү себебине карабастан берилет. Мындай сыйакеыларды төлөп берүү аныктыгы менен мүнөздөлөт (сыйакеылардын милдеттүү мүнөзүнө же кызмат көрсөтүүлөргө минималдуу талаптарга байланыштуу кандай болбосун талаптарды эске алуу менен), бирок алардын төлөп берүү мөөнөтү айкын эмес болуп саналат. Ошого карабастан, мындай сыйакеылар айрым юрисдикцияларда эмгек макулдашуусун үзүү үчүн компенсациялар же ордун толтуруу катары сыпатталат, алар бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдарына караганда эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйаке болуп саналат жана ишкана аларды эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйаке катары чагылдырат.

Таануу

- 165 **Ишкана бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдарды төлөп берүү боюнча милдеттенмелерди жана чыгашаларды төмөндөгү күндөрдүн эң эртесине карата тааныйт:**
- (a) **ишкана бул сыйакеыларды төлөп берүү тууралуу сунушту мындан ары жокко чыгара албай калганда; жана**
 - (b) **ФОЭС (IAS) 37нин колдонуу чөйрөсүнө туш келген кайра түзүмдөштүрүүгө чыгымдарды тааныганда жана бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдарды төлөп берүүнү болжолдогондо.**
- 166 ФОЭС (IAS) 37нин колдонуу чөйрөсүнө туш келген кайра түзүмдөштүрүүгө чыгымдарды тааныганда жана бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдарды төлөп берүүнү болжолдогондо:
- (a) кызматкер сунушту кабыл алган күн; жана
 - (b) ишканынын сунушту жокко чыгаруу мүмкүнчүлүгүнө карата чектөө (мисалы, мыйзам, жөнгө салуучу орган же келишим тарабынан каралган талап же башка мүнөздөгү чектөөлөр) күчүнө кирген күн. Бул жагдай чектөө коюлуп калган шарттарда сунуш жасалган учурда орун алат.

- 167 Ишкана кызматкер менен эмгек макулдашуусун үзүү тууралуу чечим кабыл алгандыгынын натыйжасында төлөнүп берилүүчү бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдарына карата ишкана төмөндөгү бардык критерийлерди аткарган шартта тиешелүү кызматкерлерге пландаштырылып жаткан эмгек макулдашуусун үзүү тууралуу маалымдагандан кийин сунушту жокко чыгарууга өз укугун жоготот:
- (a) Программаны аяктоо үчүн талап кылынган аракеттер программага олуттуу өзгөртүүлөр киргизилээри бир аз ыктымал экендигин көрсөтүп турат.
 - (b) Программа эмгек макулдашуусун үзө турган кызматкерлердин санын, алардын кызматтык милдеттерин же функцияларын жана алардын жайгашкан жерин идентификациялайт (бирок программа ар бир кызматкерди өзүнчө көрсөтүүгө тийиш эмес).
 - (c) Программа кызматкерлер ала турган бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулду кызматкерлер эмгек макулдашуусун үзгөндөн кийин ала турган бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдардын түрлөрүн жана суммасын аныктап алгыдай кылып, кеңири сыпаттайт.
- 168 Эгерде ишкана бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдарды тааныса, балким, ал программага киргизилген түзөтүүлөрдү же кызматкерлерге башка сыйакылар (103-пунктту караңыз) программасынын секвестрин эсепке алууда чагылдырууга туура келет.

Баалоо

- 169 **Ишкана бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдарын баштапкы таанууда баалайт, ал эми андан кийинки өзгөртүүлөрдү сыйакылардын мүнөзүнө ылайык баалайт жана тааныйт, эгерде эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакылардын өлчөмүн көбөйтүү болсо, ишкана эмгек ишмердүүлүгү аякташы боюнча сыйакыларга карата каралган талаптарды колдонот. Башкача болгондо:**
- (a) эгерде бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдарын толук көлөмдө төлөп берүү бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдары таанылган жылдык отчеттук мезгил аяктагандан кийин он эки ай өткөнгө чейин күтүлсө, анда ишкана кызматкерлерге кыска мөөнөттүү сыйакыларга карата каралган талаптарды колдонот.
 - (b) эгерде бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдарын толук көлөмдө төлөп берүү жылдык отчеттук мезгил аяктагандан кийин он эки ай өткөнгө чейин күтүлбөсө, ишкана кызматкерлерге узак мөөнөттүү башка сыйакыларга карата каралган талаптарды колдонот.
- 170 Бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдар кызмат көрсөтүүлөрдүн ордуна берилбегендиктен, сыйакылардын кызмат көрсөтүү мезгилине тиешелүүлүгү боюнча маселелерди караган 70 - 74-пункттар колдонулбайт.

159 – 170-пункттарды сүрөттөгөн мисал

Жалпы маалымат

Жакында сатып алуунун жыйынтыгында ишкана он айдан кийин фабриканы жабууну жана ушул учурда фабрикада калган бардык кызматкерлердин ишмердүүлүгүн токтотууну пландаштырып жатат. Ишканага айрым келишимдерди аягына чыгаруу үчүн фабрикада кызматкерлердин кесиптик билими жана тажрыйбасы керек болгондуктан, ал эмгек макулдашуусун үзүүнүн төмөндөгү программасын жарыялайт.

Фабрика жабылганга чейин калган жана өз кызмат көрсөтүүлөрүн берген ар бир кызматкер эмгек ишмердүүлүгүн токтоткон күнгө карата 30 000 а.б. өлчөмүндөгү акчалай төлөм алат. Фабрика жабылганга чейин бошонгон кызматкерлер 10 000 а.б алышат.

Фабрикада 120 кызматкер эмгектенет. Ишкананын болжолуна ылайык, программа тууралуу жарыялаган учурдан жабылганга чейин алардын ичинен 20сы бошонот. Демек, программа боюнча акча каражаттарынын күтүлгөн чыгып кетишинин жалпы суммасы 3 200 000 а.б. (башкача айтканда 20 x 10 000 а.б. + 100 x 30 000 а.б.). 160-пунктка ылайык, ишкана эмгек макулдашуусун үзгөндүгү үчүн сыйакыларды бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулу катары, ал эми кызмат көрсөтүүлөрү үчүн төлөнгөн сыйакыларды кызматкерлердин кыска мөөнөттүү сыйакылары катары чагылдырат.

Бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдар

Эмгек макулдашуусун үзгөндүгү үчүн төлөнгөн жөлөкпул 10 000 а.б. түзөт. Бул ишкана, кызматкерлер фабрика жабылганга чейин калып, кызмат көрсөтөбү же жабылганга чейин бошонобу, ага карабастан, эмгек макулдашуусун үзгөндүгү үчүн кызматкерлерге төлөп берүүгө тийиш болгон сумма.

159 – 170-пункттарды сүрөттөгөн мисал

Кызматкерлер фабрика жабылганга чейин бошонгон күндө дагы, бардык кызматкерлер менен эмгек макулдашуусун үзүү – ишкананын фабриканы жабуу жана кызматкерлер менен эмгек макулдашуусун үзүү тууралуу чечиминин натыйжасы (башкача айтканда фабрика жабылганда бардык кызматкерлер бошотулат). Демек, ишкана төмөндөгү күндөрдүн ичинен эң эртесине: эмгек макулдашуусун үзүү программасы тууралуу жарыяланган күнгө карата жана фабриканын жабылышына байланыштуу ишкана кайра түзүмдөштүрүүгө чыгымдарды тааныган күнгө карата кызматкерлерге сыйакы төлөп берүү программасына ылайык, бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдарын төлөп берүү боюнча 1 200 000 а.б. суммасындагы (б.а. 120 x 10 000 а.б.) милдеттенмесин тааныйт.

Кызмат көрсөтүүнүн ордуна берилген сыйакылар

Кызматкерлер, эгерде он ай бою кызмат көрсөтсө, ала турган кошумча сыйакылар көрсөтүлгөн мезгилде көрсөтүлгөн кызмат көрсөтүүнүн ордуна сыйакы болуп саналат. Ишкана аларды кызматкерлердин кыска мөөнөттүү сыйакылары катары чагылдырат, анткени ишкананын божомолу боюнча алар жылдык отчеттук мезгил аяктагандан кийин он эки ай өткөнгө чейин төлөнүп берилет. Бул мисалда дисконттоо талап кылынбайт, мына ошентип, 200 000 а.б. (башкача айтканда 2000 000 а.б. ÷ 10) өлчөмүндөгү чыгашалар он ай бою кызмат көрсөтүлгөн мезгилде милдеттенменин баланстык наркын тиешелүү көбөйтүү менен ай сайын таанылат.

Маалыматты ачып көрсөтүү

- 171 Бул стандарт бошонуп кетүүдөгү жөлөкпулдар тууралуу маалыматты ачып көрсөтүүгө атайын талаптарды белгилебегендигине карабастан, башка ФОЭС мындай талаптарды коюшу мүмкүн. Мисалы, ФОЭС (IAS) 24 негизги башкаруучу персоналга берилген сыйакылар тууралуу маалыматты ачып көрсөтүүнү талап кылат. ФОЭС (IAS) 1 кызматкерлерге сыйакы төлөп берүүгө жумшалган чыгашалар тууралуу маалыматты ачып көрсөтүүнү талап кылат.

Өткөөл мезгилдин шарттары жана күчүнө кирүү күнү

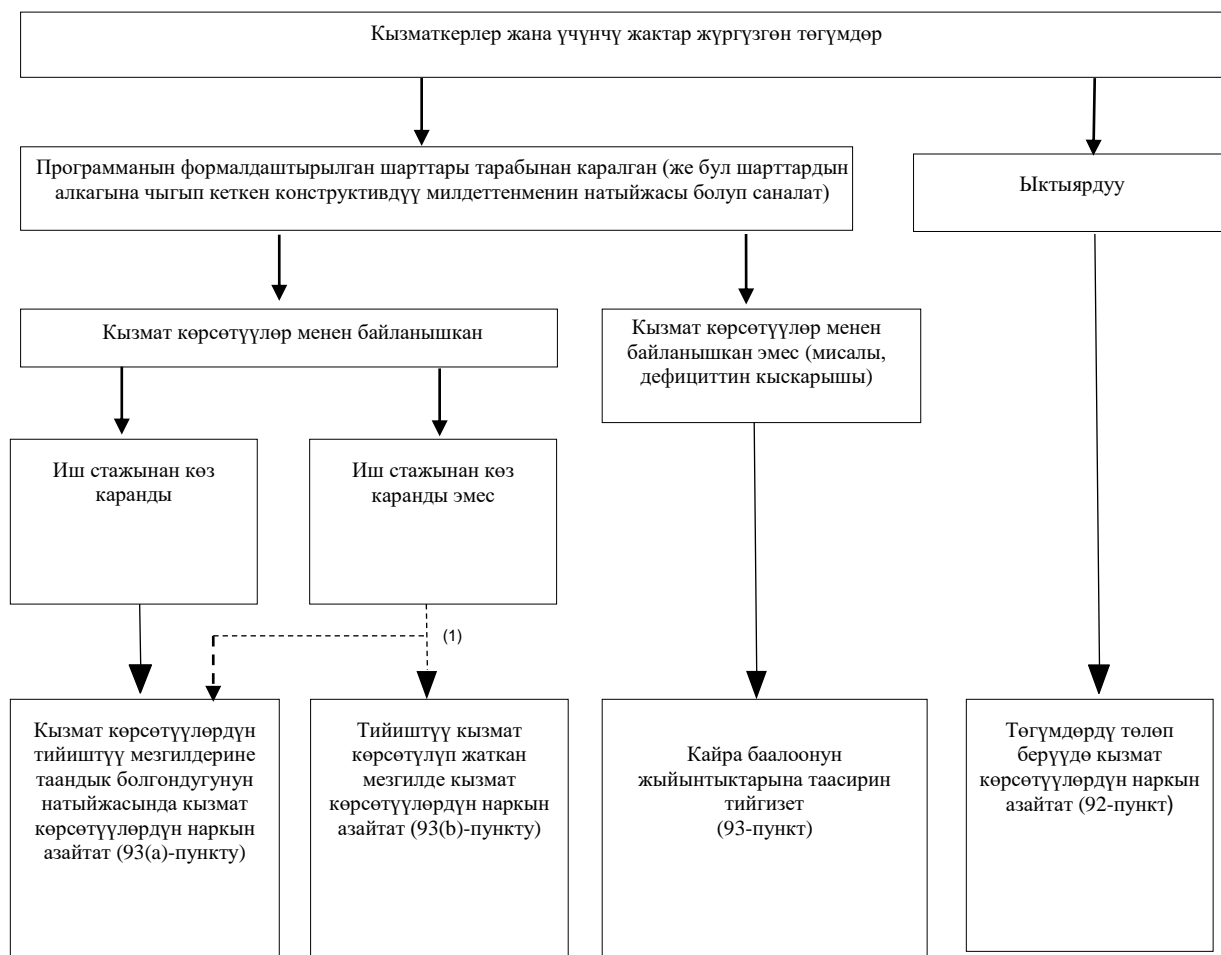
- 172 Ишкана бул стандартты 2013-жылдын 1-январынан же бул күндөн кийин башталган жылдык мезгилдерге карата колдонууга тийиш. Стандартты мөөнөтүнөн мурда колдонууга жол берилет. Эгерде ишкана бул стандартты алда канча эрте мезгилге карата колдонсо, ал бул фактыны ачып көрсөтүүгө тийиш.
- 173 Ишкана бул стандартты төмөндөгүлөрдү кошпогондо, «*Эсеп саясаты, бухгалтердик баалоолордогу өзгөртүүлөр жана каталар*» ФОЭС (IAS) 8ге ылайык ретроспективдүү колдонууга тийиш:
- (a) ишкана кызматкерлерге сыйакы төлөп берүүгө алгачкы колдонуу күнүнө чейин баланстык наркка кошулган чыгымдардын өзгөрүшүн эсепке алуу менен, бул стандартты колдонуу чөйрөсүнөн тышкары жайгашкан активдердин баланстык наркын ондоп-түзөөгө тийиш эмес. Ишкана бул стандартты колдонуу менен тапшырган алгачкы финансылык отчеттуулугунда көрсөтүлгөн буга чейинки мезгилдердин эң эртесинин башталышы алгачкы колдонуу күнү болуп эсептелет.
 - (b) 2014-жылдын 1-январына чейин башталган мезгил үчүн финансылык отчеттуулукта ишкана 145-пунктта аныкталган белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программанын милдеттенмелеринин сезгичтигине карата маалыматты ачып көрсөтүү талабына ылайык салыштырмалуу маалыматты көрсөтүүгө милдеттүү эмес.
- 174 2011-жылдын майында чыгарылган ФОЭС (IFRS) 13 8-пункттагы адилет нарктын аныктамасына түзөтүүлөрдү, ошондой эле 113-пунктка түзөтүүлөрдү киргизди. Ишкана бул түзөтүүлөрдү ФОЭС (IFRS) 13тү колдонууда колдонууга тийиш.
- 175 2013-жылдын ноябрында чыгарылган «*Белгиленген төлөмдөрү менен пенсиялык программалар: кызматкерлердин төгүмдөрү*» (ФОЭС (IAS) 19га түзөтүүлөр) документи 93 – 94-пункттарга өзгөртүү киргизди. Ишкана бул түзөтүүлөрдү «*Эсеп саясаты, бухгалтердик баалоолордогу өзгөртүүлөр жана каталар*» ФОЭС (IAS) 8ге ылайык, 2014-жылдын 1-июлунан же бул күндөн кийин башталган жылдык мезгилдерге карата ретроспективдүү колдонууга тийиш. Мөөнөтүнөн мурда колдонууга жол берилет. Эгерде ишкана бул түзөтүүлөрдү алда канча эрте мезгилге карата колдонсо, ал бул фактыны ачып көрсөтүүгө тийиш.
- 176 2014-жылдын сентябрында чыгарылган «*ФОЭСтерди жыл сайын жакшыртуу, 2012-2014-жж. аралыгы*» документи 83-пунктка өзгөртүү киргизди жана 177-пунктту кошумчалады. Ишкана бул

- түзөтүүлөрдү 2016-жылдын 1-январынан же бул күндөн кийин башталган жылдык мезгилдерге карата колдонууга тийиш. Мөөнөтүнөн мурда колдонууга жол берилет. Эгерде ишкана бул түзөтүүнү алда канча эрте мезгилге карата колдонсо, ал бул фактыны ачып көрсөтүүгө тийиш.
- 177 Ишкана 176-пунктта эскертилген түзөтүүнү ишкана бул түзөтүүнү колдонуу менен тапшырган биринчи финансылык отчеттуулугунда көрсөтүлгөн эң эрте салыштырмалуу мезгилдин башталышынан тартып колдонууга тийиш. Бул түзөтүүнү колдонуудан улам келип чыккан кандай болбосун баштапкы оңдоп-түзөө көрсөтүлгөн мезгилдин башталышына карата бөлүштүрүлбөгөн пайданын курамында таанылууга тийиш.
- 178 *[Бул пункт али күчүнө кире элек түзөтүүлөргө кирет, ошондуктан бул басылмага киргизилген жок.]*
- 179 2018-жылдын февралында чыккан «Программага өзгөртүүлөрдү киргизүү, программаны кыскартуу же программа боюнча милдеттенмелерди төлөө» (ФОЭС (IAS) 19га түзөтүүлөр) документи 101А, 122А жана 123А-пункттарын кошту жана 57, 99, 120, 123, 125, 126 жана 156-пункттарга түзөтүүлөрдү киргизди. Ишкана ушул түзөтүүлөрдү 2019-жылдын 1-январында же андан кийинки күндөн башталган биринчи жылдык отчеттук мезгил башталган күнгө карата же башталгандан кийин жүргүзүлгөн программанын өзгөртүүлөрүнө, анын кыскартууларына же программа боюнча милдеттенмелерди толук төлөөгө карата колдонууга тийиш. Мөөнөтүнөн мурда колдонууга жол берилет. Эгерде ишкана бул түзөтүүлөрдү алда канча эрте мезгилге карата колдонсо, ал бул фактыны ачып көрсөтүүгө милдеттүү.

А тиркемеси Пайдалануу боюнча колдонмо

Бул тиркеме ушул ФОЭСтин ажырагыс бөлүгү болуп саналат. Анда 92 – 93-пункттарда камтылган талаптарды колдонуу сыпатталган жана ал ушул ФОЭСтин башка бөлүктөрү сыяктуу эле күчкө ээ.

A1 Төмөндөгү схемада кызматкерлер же үчүнчү жактар жүргүзгөн төгүмдөрдү эсепке алууга карата талаптар көрсөтүлгөн.

(1) Узук сызык менен көрсөтүлгөн жебе ишкананын көрсөтүлгөн эсепке алуу методдорунун каалаганын тандап алууга укуктуу экендигин түшүндүрөт.